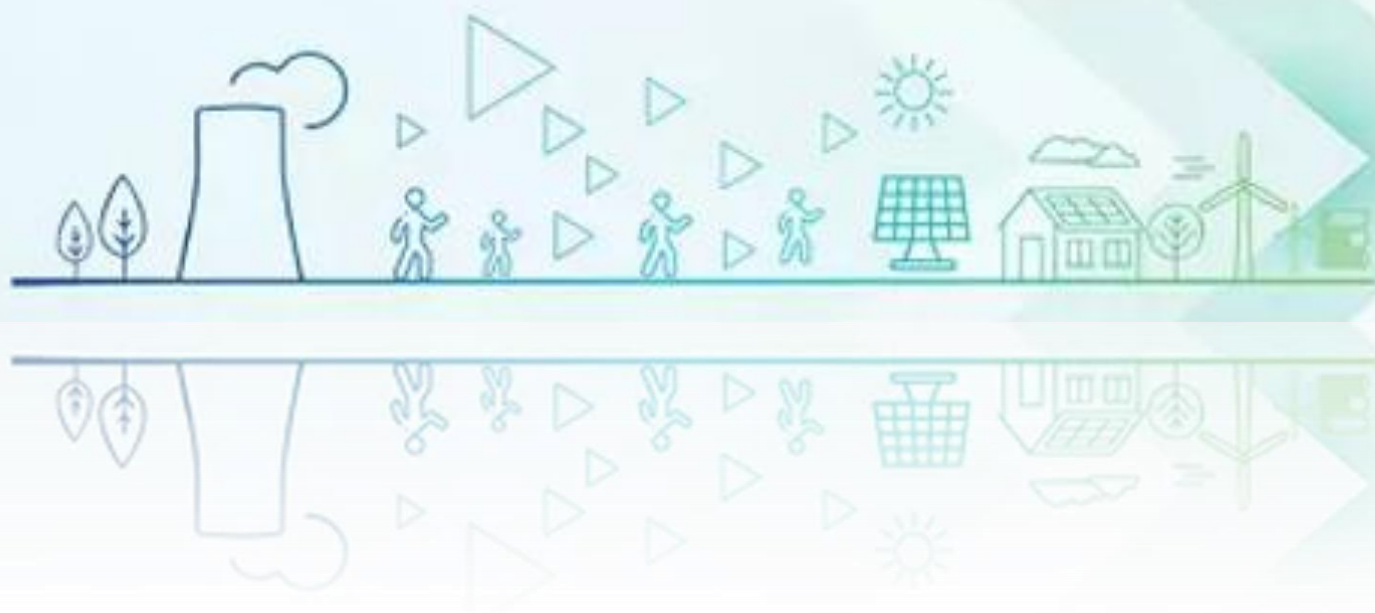

Έκθεση Ενδιάμεσης Επανεξέτασης Προγράμματος “Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση” 2021-2027

Σύμφωνα με το Άρθρο 18 του ΚΚΔ 2021/1060

Μάρτιος 2025

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	1
2. Συνοπτική παρουσίαση του Προγράμματος.....	1
3. Παρουσίαση Προόδου Υλοποίησης του Προγράμματος	3
3.1. Αποτύπωση της πορείας υλοποίησης του Προγράμματος ανά Προτεραιότητα έως 31.12.2024	3
3.2. Πρόοδος επίτευξης στόχων και οροσήμων του Προγράμματος	4
3.2.1. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 1 - Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας.....	5
3.2.2. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 2 - Ενεργειακή μετάβαση - κλιματική ουδετερότητα	5
3.2.3. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 3 - Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία	6
3.2.4. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 4 - Δίκαιη εργασιακή μετάβαση.....	6
3.2.5. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 5 - Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας – Ευφυείς κοινότητες.....	6
3.2.6. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 6 - Τεχνική Βοήθεια.....	7
4. Κοινωνικοοικονομικό Περιβάλλον και νέες Προκλήσεις.....	8
4.1. Βασικές εξελίξεις στους τομείς και τις περιοχές παρέμβασης του Προγράμματος	8
4.1.1. Εξελίξεις σε σχέση με τη διαδικασία και το χρονοδιάγραμμα της μετάβασης.....	8
4.1.2. Αξιολόγηση του οικονομικού, κοινωνικού και εδαφικού αντικτύπου της μετάβασης σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050	9
4.2. Ειδικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου και Συνέργειες του Προγράμματος με άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία	12
4.2.1. Προτεραιότητα 1. Ενίσχυση και Προώθηση Επιχειρηματικότητας (ΤΔΜ).....	12
4.2.2. Προτεραιότητα 2. Ενεργειακή Μετάβαση - Κλιματική Ουδετερότητα (ΤΔΜ)	13
4.2.3. Προτεραιότητα 3. Αναπροσαρμογή Χρήσεων Γης - Κυκλική Οικονομία (ΤΔΜ)	14
4.2.4. Προτεραιότητα 4. Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση (ΤΔΜ)	15
4.2.5. Προτεραιότητα 5. Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Μικρής Κλίμακας (ΤΔΜ).....	16
4.3. Πρόοδος του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) - Συμβολή του Προγράμματος.....	17
4.3.1. Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ).....	17
4.3.2. Πρόοδος προς την επίτευξη των στόχων του ΕΣΕΚ.....	18
4.3.3. Συμβολή του Προγράμματος στους Στόχους του ΕΣΕΚ	18
4.4. Πρόοδος εφαρμογής των αρχών του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΠΚΔ) - Συμβολή του Προγράμματος	21
5. Βασικά αποτελέσματα της Αξιολόγησης Εφαρμογής του Προγράμματος	21
6. Αναγκαιότητα αναθεώρησης του Προγράμματος - Πρόταση κατανομής ποσού ευελιξίας	23
6.1. Αναγκαιότητα αναθεώρησης – Προτεινόμενες τροποποιήσεις	23
6.2. Τροποποίηση Χρηματοδοτικών Πινάκων του Προγράμματος	27
6.3. Κατανομή ποσού ευελιξίας.....	30

1. Εισαγωγή

Η παρούσα Έκθεση Ενδιάμεσης Επανεξέτασης του Προγράμματος «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» (ΠΔΑΜ) εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Κανονισμού Κοινών Διατάξεων (ΚΚΔ) 2021/1060 και ειδικότερα του άρθρου 18, το οποίο, με στόχο τη βέλτιστη και συνεκτική χρήση των ευρωπαϊκών πόρων, προβλέπει τη διαδικασία της ενδιάμεσης επανεξέτασης των Προγραμμάτων της Πολιτικής Συνοχής, για την οριστική κατανομή του ποσού ευελιξίας που αντιστοιχεί στο 50 % της συνεισφοράς για τα έτη 2026 και 2027 του Προγράμματος, όπως προβλέπεται στην παρ. 1, β' εδάφιο του άρθρου 86 του ΚΚΔ.

Στο πλαίσιο της Ενδιάμεσης Επανεξέτασης του Προγράμματος ελήφθησαν υπόψη τα ακόλουθα:

- α) οι Ειδικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για τη χώρα και ειδικότερα η Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική, διαρθρωτική και δημοσιονομική πολιτική και την πολιτική απασχόλησης της Ελλάδας της 19ης Ιουνίου 2024 [COM(2024) 608 final], καθώς και η συνοδευτική αυτής Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ελλάδα [SWD(2024) 608 final],
- β) η πρόοδος υλοποίησης του επικαιροποιημένου Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) καθώς και η πρόοδος επίτευξης του στόχου της συνεισφοράς για το κλίμα σε εθνικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη το Παράρτημα 8 του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου «Δίκαιη μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα» καθώς και κάθε άλλο θεματικό Παράρτημα, στο οποίο περιλαμβάνονται θέματα αναφορικά με το κλίμα και την ενέργεια,
- γ) η αξιολόγηση που διενεργεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφορικά με την πρόοδο και τα μέτρα πολιτικής για την επίτευξη των επιδιώξεων της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το κλίμα, σύμφωνα με την παρ. 1 στοιχείο β) άρθρο 29 του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999,
- δ) η πρόοδος της χώρας στην εφαρμογή των αρχών του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, λαμβάνοντας υπόψη το Παράρτημα 14 του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου «Δεξιότητες και προκλήσεις στην κοινωνική πολιτική υπό το πρίσμα του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων» καθώς και κάθε άλλο σχετικό θεματικό Παράρτημα του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου,
- ε) η κοινωνικοοικονομική κατάσταση στις περιοχές παρέμβασης του Προγράμματος, λαμβάνοντας υπόψη κάθε σημαντική αρνητική χρηματοοικονομική, οικονομική ή κοινωνική εξέλιξη,
- στ) τα κυριότερα αποτελέσματα της Ενδιάμεσης Αξιολόγησης του ΠΔΑΜ,
- ζ) η πρόοδος στην επίτευξη των οροσήμων του Προγράμματος,
- η) οι αλλαγές που επήλθαν κατά τον χρόνο που μεσολάβησε μεταξύ του σημείου έγκρισης και έναρξης υλοποίησης του Προγράμματος και του χρόνου της ενδιάμεσης επανεξέτασης, τα προβλήματα και οι προκλήσεις που οι αλλαγές αυτές δημιουργούν και τους τρόπους αντιμετώπισής τους, καθώς επίσης και οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση του Προγράμματος την ίδια περίοδο, οι λόγοι που συνέβαλαν σε αυτό και ο τρόπος αντιμετώπισής τους,
- θ) η συμπληρωματικότητα των παρεμβάσεων του Προγράμματος σε σχέση με άλλες χρηματοδοτικές πηγές, και κυρίως το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας,
- ι) οι δυνατότητες αξιοποίησης της πρωτοβουλίας για την πλατφόρμα στρατηγικών τεχνολογιών για την Ευρώπη (STEP) στο πλαίσιο του Προγράμματος.

2. Συνοπτική παρουσίαση του Προγράμματος

Το Πρόγραμμα «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» (ΠΔΑΜ), με συνολικό προϋπολογισμό **1,63 δισ. €** δημόσια δαπάνη (ΔΔ), συγχρηματοδοτείται από το **Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης** και υλοποιείται στο πλαίσιο του **ΕΣΠΑ 2021-2027**.

Το ΠΔΑΜ στοχεύει στην υποστήριξη των περιοχών και των πληθυσμών που επηρεάζονται περισσότερο από τη μετάβαση προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία, όπως προβλέπεται από την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ). Το πρόγραμμα εντάσσεται στη γενικότερη ευρωπαϊκή πολιτική για τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, με παράλληλη διασφάλιση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής. Βασικοί στόχοι του προγράμματος αποτελούν η στήριξη των τοπικών κοινωνιών, η δημιουργία θέσεων εργασίας, η προώθηση βιώσιμων επενδύσεων, η αναβάθμιση δεξιοτήτων και η περιβαλλοντική αποκατάσταση.

Το όραμα και οι πυλώνες ανάπτυξης που ανέδειξε ο Εθνικός Στρατηγικός Σχεδιασμός για τη Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση (ΣΔΑΜ) σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία, προσαρμόστηκαν με τα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης στις ανάγκες και τα ειδικά χαρακτηριστικά κάθε μιας από τις επηρεαζόμενες περιοχές, σύμφωνα με τον Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης και τις επιλεξιμότητές του.

Συντάχθηκαν τρία Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης, για τη Δυτική Μακεδονία, την ευρύτερη περιοχή του Δήμου Μεγαλόπολης (και οι γειτονικοί Δήμοι Τρίπολης, Γορτυνίας και Οιχαλίας) και τα νησιά του Βορείου και του Νοτίου Αιγαίου και την Κρήτη. Οι κατευθύνσεις ανά περιοχή παρέμβασης είναι:

- ▣ Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας: η μετατροπή της σε «κόμβο εναλλακτικών μορφών ενέργειας» και η προσέλκυση επενδύσεων σε νέους και δυναμικούς τομείς εθνικής σημασίας.
- ▣ Δήμος Μεγαλόπολης (και οι γειτονικοί Δήμοι Τρίπολης, Γορτυνίας και Οιχαλίας): η ανάδειξη της σε «πόλο επιχειρηματικότητας» με έμφαση σε νέες και καινοτόμες παραγωγικές δραστηριότητες γύρω, ιδίως, από την αλυσίδα αξίας της βιοοικονομίας (αγροδιατροφή, κυκλική και ψηφιακή οικονομία).
- ▣ Νησιά Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης: το «πρασίνισμα» των νησιών, η ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων γύρω από την αλυσίδα αξίας της πράσινης ενέργειας και η μεταστροφή και περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού και της γαλαζίας οικονομίας προς πιο βιώσιμα και καινοτόμα πρότυπα, με βάση τις τοπικές ανάγκες και συνθήκες.

Το ΠΔΑΜ αποτελεί το πρώτο εγκεκριμένο Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, επιβεβαιώνοντας τη δέσμευση της Ελλάδας για μια κοινωνικά δίκαιη και βιώσιμη πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα έως το 2050 και για τη στήριξη των περιοχών μετάβασης.

Ο Ειδικός Στόχος του Προγράμματος, βάσει του Κανονισμού (ΕΕ) 2021/1060 είναι ο:

- JS08.1 «Επιτρέποντας στις Περιφέρειες και τους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές, εργασιακές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της μετάβασης προς τους στόχους της Ένωσης για το 2030 για την ενέργεια και το κλίμα και μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050, βάσει της Συμφωνίας του Παρισιού».

Πιο συγκεκριμένα, το Πρόγραμμα διαρθρώνεται σε πέντε βασικές προτεραιότητες (πλην της προτεραιότητας Τεχνικής Βοήθειας **4%** των διαθέσιμων πόρων), ως ακολούθως:

- Ενίσχυση και Προώθηση Επιχειρηματικότητας, όπου αναλογεί σήμερα το 51% των διαθέσιμων πόρων,
- Ενεργειακή Μετάβαση - Κλιματική Ουδετερότητα, όπου αναλογεί σήμερα το 15,4% των διαθέσιμων πόρων,
- Αναπροσαρμογή Χρήσεων Γης - Κυκλική Οικονομία, όπου αναλογεί σήμερα το 3,8% των διαθέσιμων πόρων,
- Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση, όπου αναλογεί σήμερα το 20,4% των διαθέσιμων πόρων,
- Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Μικρής Κλίμακας, όπου αναλογεί σήμερα το 5,4% των διαθέσιμων πόρων.

Σε επίπεδο Περιφερειών, το Πρόγραμμα έχει κατανείμει:

- στη **Δυτική Μακεδονία** το **63%** των διαθέσιμων πόρων,
- στην **Πελοπόννησο** (ευρύτερη περιοχή Δήμου Μεγαλόπολης) το **24%** των διαθέσιμων πόρων, και
- στα νησιά του Βορείου και του Νοτίου Αιγαίου και την Κρήτη το **13%** των διαθέσιμων πόρων.

Στους ακόλουθους πίνακες παρουσιάζονται οι κατανομές των πόρων του Προγράμματος (σε όρους συνολικής δημόσιας δαπάνης) ανά Προτεραιότητα και ανά Περιφέρεια:

Πίνακας 1: Κατανομή Πόρων ΠΔΑΜ (ΔΔ) ανά Προτεραιότητα

A/A	Προτεραιότητα	Προϋπολογισμός (ΔΔ) (€)	Ποσοστό
1	Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας	831.119.000	51%
2	Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα	250.584.000	15,4%
3	Αναπροσαρμογή χρήσεων γης – κυκλική οικονομία	62.000.000	3,8%
4	Δίκαιη εργασιακή μετάβαση	332.106.000	20,4%
5	Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας	88.746.200	5,4%
6	Τεχνική βοήθεια	64.632.343	4%
	Σύνολο	1.629.187.543	100%

Πίνακας 2: Κατανομή Πόρων ΠΔΑΜ (ΔΔ) ανά Περιφέρεια

	Δυτική Μακεδονία	Μεγαλόπολη	Βόρειο Αιγαίο	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη
Π/Υ (ΔΔ) (€)	1.026.688.743	391.090.400	66.174.800	65.000.000	80.233.600
Ποσοστό	63%	24%	4%	4%	5%

3. Παρουσίαση Προόδου Υλοποίησης του Προγράμματος

3.1. Αποτύπωση της πορείας υλοποίησης του Προγράμματος ανά Προτεραιότητα έως 31.12.2024

Με ημερομηνία αναφοράς 31.12.2024 η εικόνα υλοποίησης του οικονομικού αντικειμένου του Προγράμματος έχει ως ακολούθως (ποσά Δημόσιας Δαπάνης):

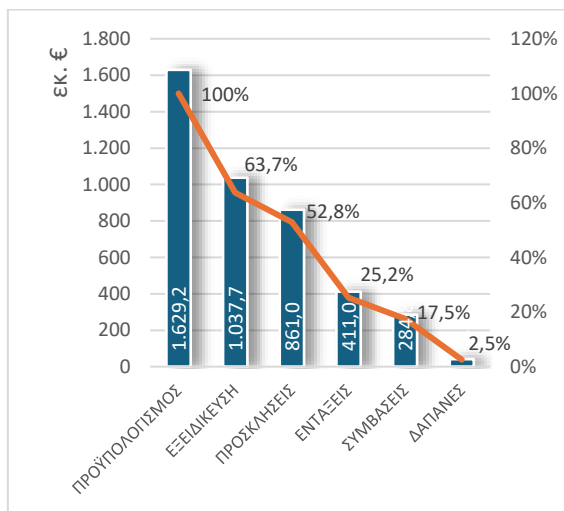
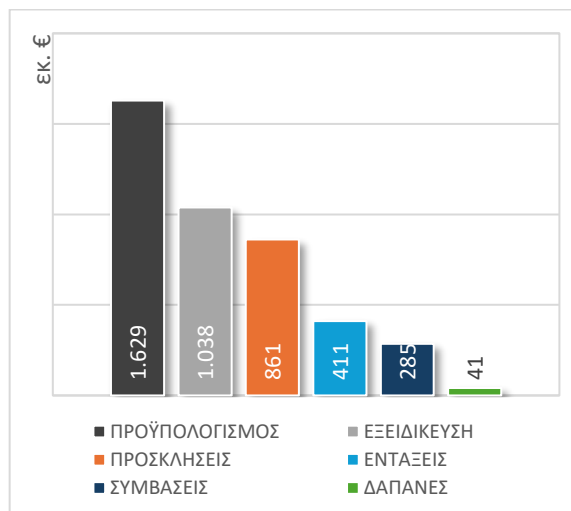
- ▶ ο Προϋπολογισμός του Προγράμματος ανέρχεται σε 1,63 δις €,
- ▶ ο Συνολικός Προϋπολογισμός Εξειδίκευσης ανέρχεται σε 1,04 δις € που αντιστοιχεί στο 63,7% των διαθέσιμων πόρων του Προγράμματος,
- ▶ έχουν εκδοθεί 37 Προσκήσεις συνολικής δημόσιας δαπάνης ύψους 861 εκ. €, που αντιστοιχεί στο 52,8% του προγραμματικού προϋπολογισμού και στο 83% του προϋπολογισμού των εξειδικευμένων δράσεων,
- ▶ έχουν ενταχθεί 42 έργα συνολικής επιλέξιμης δημόσιας δαπάνης 411 εκ. € που αντιστοιχεί στο 25,2% του Προϋπολογισμού του Προγράμματος και στο 47,7% του προϋπολογισμού των Προσκήσεων,
- ▶ οι Νομικές Δεσμεύσεις ανέρχονται σε 284,8 εκ. € που αντιστοιχεί στο 17,5% της συνολικής δημόσιας δαπάνης του Προγράμματος και στο 69,3% του προϋπολογισμού των ενταγμένων έργων,
- ▶ οι Δαπάνες ανέρχονται σε 41,3 εκ. €, καλύπτοντας το 2,5% των διαθέσιμων πόρων του Προγράμματος, το 10,1% του προϋπολογισμού των ενταγμένων έργων και το 14,5% των Νομικών Δεσμεύσεων.

Πίνακας 3: Πρόοδος Υλοποίησης του Προγράμματος «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» ανά Προτεραιότητα

ΠΡΟΤ.	Π/Υ	ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ	ΠΡΟΣΚΛΗΣΕΙΣ	ΕΝΤΑΞΕΙΣ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	ΔΑΠΑΝΕΣ
1	831.119.000	733.600.000	602.800.000	222.554.821	168.692.975	23.186.130
2	250.584.000	102.238.067	62.238.067	26.384.761	336.922	18.247
3	62.000.000	30.400.000	30.400.000	0	0	0
4	332.106.000	126.954.000	121.054.000	118.652.387	86.507.340	13.742.266
5	88.746.200	0	0	0	0	0
6	64.632.343	44.500.000	44.500.000	43.400.000	29.242.434	4.363.831
Σύνολο	1.629.187.543	1.037.692.067	860.992.067	410.991.969	284.779.671	41.310.474

Πηγή: ΟΠΣ, 31.12.2024

Διάγραμμα 1: Συνοπτική εικόνα υλοποίησης Οικονομικού Αντικειμένου του ΠΔΑΜ

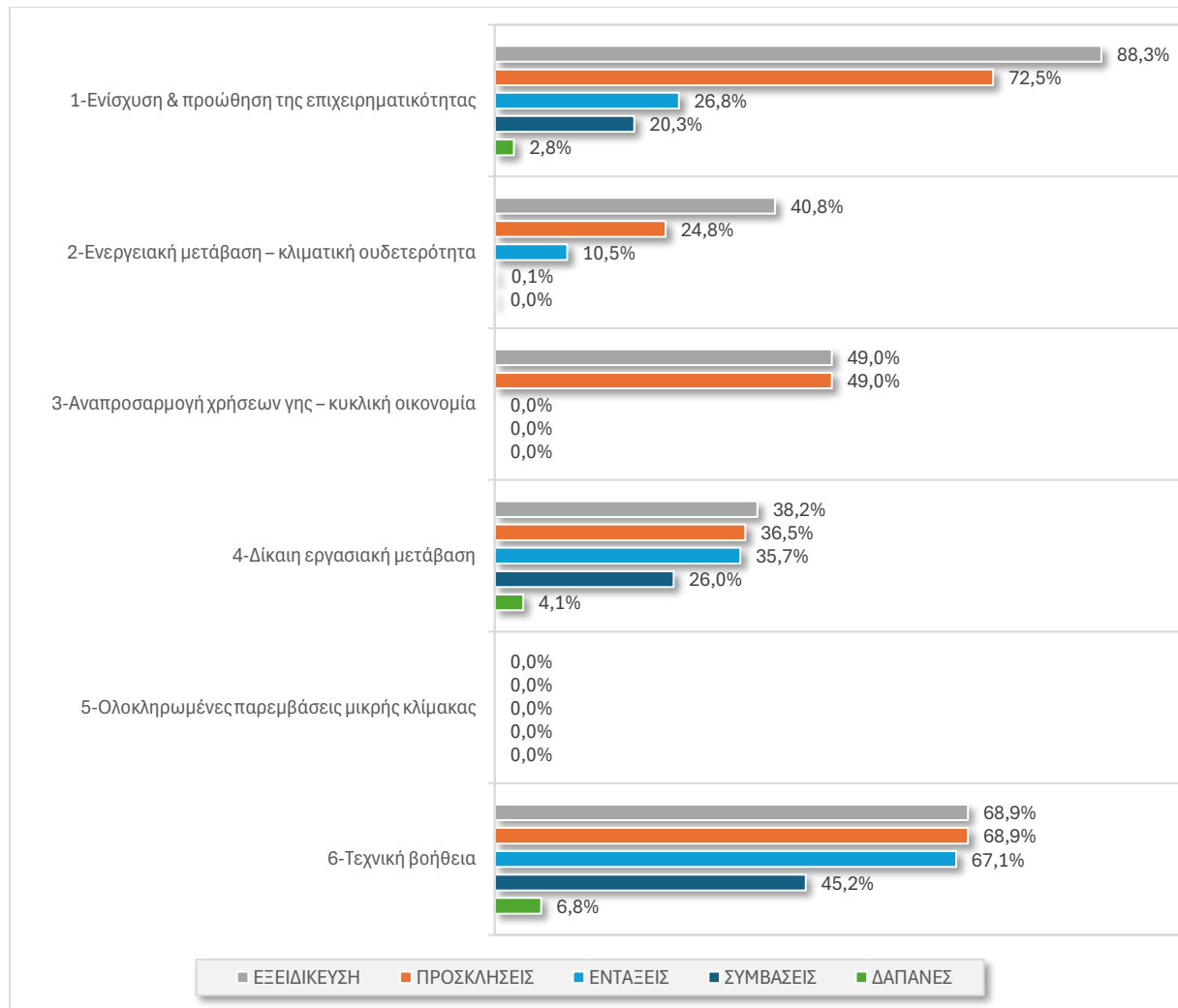
Πηγή: ΟΠΣ, 31.12.2024

Ανά Προτεραιότητα, τη μεγαλύτερη βαρύτητα στο ΠΔΑΜ έχει η Προτεραιότητα 1 «Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας», με δεύτερη την Προτεραιότητα 4 «Δίκαιη εργασιακή μετάβαση», σε σχέση πάντα με τον π/υ της κάθε προτεραιότητας επί των συνολικών διαθέσιμων πόρων του Προγράμματος, 51% και 20,4% αντίστοιχα.

Αναφορικά με την πρόοδο υλοποίησης του Προγράμματος, εξαιρώντας τις Προτεραιότητες 3 «Αναπροσαρμογή χρήσεων γης – κυκλική οικονομία» και 5 «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας», που δεν έχουν ακόμα ενταγμένα έργα, οι υπόλοιπες Προτεραιότητες του προγράμματος παρουσιάζουν ικανοποιητική εξέλιξη όσον αφορά την εξειδίκευση και τις προσκλήσεις, αλλά οι εντάξεις έργων παρουσιάζουν ικανοποιητική πρόοδο μόνο στις Προτεραιότητες 4 «Δίκαιη εργασιακή μετάβαση» και 6 «Τεχνική Βοήθεια». Σημαντική υστέρηση παρατηρείται στις εντάξεις των υπολοίπων Προτεραιοτήτων και στις απορροφήσεις των πόρων που είναι μόλις **2,5%** στο σύνολο του Προγράμματος.

Αναλυτικά, η πρόοδος ανά Προτεραιότητα του Προγράμματος «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 2: Πρόοδος Προγράμματος ΠΔΑΜ ανά Προτεραιότητα

Πηγή: ΟΠΣ, 31.12.2024

3.2. Πρόοδος επίτευξης στόχων και οροσέμων του Προγράμματος

Στη συνέχεια παρουσιάζεται αναλυτικά ανά Προτεραιότητα και Δείκτη, η πρόοδος της τιμής στόχου των ενταγμένων (έως 31.12.2024) πράξεων, ως προς το Ορόσημο του 2024 και ως προς τον Στόχο του 2029 του Προγράμματος, κάνοντας χρήση των συγκεντρωτικών δεδομένων που διαβιβάστηκαν στην ΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 42(1) του ΚΚΔ 2021/1060.

3.2.1. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 1 - Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας

Στην Προτεραιότητα 1 αναφορικά με τους δείκτες εκροών, οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων έχουν υπερκαλύψει τα Ορόσημα 2024 του Προγράμματος για όλους του δείκτες εκροών εκτός του RCO02 που βρίσκεται στο 18% και των RCO07 και RCO13 για τους οποίους δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων πράξεων.

Ως προς τους Στόχους 2029 του Προγράμματος, οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων έχουν ήδη υπερκαλύψει τους στόχους για τους δείκτες RCO03 και RCO04, ακολουθούν οι δείκτες RCO15 με 75%, RCO05 με 50%, RCO01 με 26%, PSO740 με 20% και RCO02 με 3%, ενώ τέλος στους δείκτες RCO07 και RCO13 δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων πράξεων.

Αναφορικά με την πρόοδο των τιμών επίτευξης τόσο των Οροσλήμων 2024, όσο και των Στόχων 2029 του Προγράμματος, η τιμή επίτευξης είναι μηδέν, καθώς τα περισσότερα έργα είναι σε φάση υλοποίησης και αναμένεται να αρχίσουν να δίνουν στοιχεία επίτευξης το 2025. Αναλυτικά τα παραπάνω παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 4: Δείκτες εκροών Προτεραιότητας 1, πρόοδος στόχου ενταγμένων πράξεων και τιμών επίτευξης σε σχέση με τα ορόσημα και τους στόχους του Προγράμματος | 31.12.2024

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
RCO01	821	5.666	1.446	0	176%	0%	26%	0%
RCO02	653	4.529	120	0	18%	0%	3%	0%
RCO03	41	412	1.446	0	3527%	0%	351%	0%
RCO04	127	725	740	0	583%	0%	102%	0%
RCO05	154	767	380	0	247%	0%	50%	0%
RCO07	4	23	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO13	5.000.000	10.000.000	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO15	48	240	180	0	375%	0%	75%	0%
PSO740	0	5	1	0	μηδενικό ορόσημο	μηδενικό ορόσημο	20%	0%

3.2.2. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 2 - Ενεργειακή μετάβαση - κλιματική ουδετερότητα

Στην Προτεραιότητα 2, οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων έχουν υπερκαλύψει το Ορόσημο 2024 του Προγράμματος στον δείκτη RCO19, κοντά στην κάλυψη του στόχου βρίσκεται ο δείκτης RCO22 με 96%, ενώ στους υπόλοιπους δείκτες εκροών δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων πράξεων.

Ως προς τους Στόχους 2029 του Προγράμματος, η μεγαλύτερη επίδοση στους στόχους ενταγμένων πράξεων σημειώνεται στον δείκτη RCO19 με 84%, ακολουθεί ο RCO22 με 11%, ενώ στους υπόλοιπους δείκτες δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων πράξεων.

Αναφορικά με την πρόοδο των τιμών επίτευξης τόσο των Οροσλήμων 2024, όσο και των Στόχων 2029 του Προγράμματος, η τιμή επίτευξης είναι μηδέν, καθώς τα περισσότερα έργα είναι σε φάση υλοποίησης και αναμένεται να αρχίσουν να δίνουν στοιχεία επίτευξης το 2025. Αναλυτικά τα παραπάνω παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 5: Δείκτες εκροών Προτεραιότητας 2, πρόοδος στόχου ενταγμένων πράξεων και τιμών επίτευξης σε σχέση με τα ορόσημα και τους στόχους του Προγράμματος | 31.12.2024

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
RCO01	30	298	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO02	30	298	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO18	130	1.304	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO19	4.200	42.000	35.086	0	835%	0%	84%	0%
RCO20	0	3,5	0	0	-	-	0%	0%
RCO22	14	127	14	0	96%	0%	11%	0%
RCO34	0	320.000	0	0	-	-	0%	0%
PSO741	2.300.000	9.200.000	0	0	0%	0%	0%	0%

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
PSO742	0	1.080	0	0	-	-	0%	0%
PSO744	101	201	0	0	0%	0%	0%	0%

3.2.3. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 3 - Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία

Στην Προτεραιότητα 3 αναφορικά με τους δείκτες εκροών δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων πράξεων και τιμές επίτευξης. Έχει εκδοθεί μία Πρόσκληση π/υ 30,4 εκ. € (49% των διαθέσιμων πόρων της Προτεραιότητας) που αφορά στην αποκατάσταση και αναγέννηση του Ορυχείου Βεγόρας και αναμένονται εντάξεις.

Αναλυτικά τα παραπάνω παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 6: Δείκτες εκροών Προτεραιότητας 3, πρόοδος στόχου ενταγμένων πράξεων και τιμών επίτευξης σε σχέση με τα ορόσημα και τους στόχους του Προγράμματος | 31.12.2024

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
RCO38	58	1.156	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO107	0	10.000.000	0	0	-	-	0%	0%

3.2.4. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 4 - Δίκαιη εργασιακή μετάβαση

Στην Προτεραιότητα 4 αναφορικά με τους δείκτες εκροών, οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων έχουν υπερκαλύψει τα Ορόσημα 2024 του Προγράμματος στους δείκτες EECO02, EECO04, EECO05 και EECO07, ενώ στους υπόλοιπους δείκτες δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων πράξεων.

Ως προς τους Στόχους 2029 του Προγράμματος οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων επιφέρουν κάλυψη άνω του 50% για τους δείκτες EECO02 με 66%, EECO04 με 75%, EECO05 με 85% και EECO07 με 18%, ενώ στους υπόλοιπους δείκτες δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων.

Αναφορικά με την πρόοδο των τιμών επίτευξης ως προς Ορόσημα 2024, καταγράφεται πρόοδος για τους δείκτες EECO02 51%, EECO04 52% και EECO07 93%.

Ως προς την πρόοδο των τιμών επίτευξης σε σχέση με τους Στόχους 2029 του Προγράμματος, σημειώνεται πρόοδος για τους δείκτες EECO02 15%, EECO04 5% και EECO07 9%.

Αναλυτικά τα στοιχεία προόδου που παρουσιάζονται παραπάνω παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 7: Δείκτες εκροών Προτεραιότητας 4, πρόοδος στόχου ενταγμένων πράξεων και τιμών επίτευξης σε σχέση με τα ορόσημα και τους στόχους του Προγράμματος | 31.12.2024

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
RCO67	169	562	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO70	303	605	0	0	0%	0%	0%	0%
RCO101	20	200	0	0	0%	0%	0%	0%
EECO02	6.649	21.909	14.400	3.367	217%	51%	66%	15%
EECO04	81	806	605	42	747%	52%	75%	5%
EECO07	338	3.377	600	315	178%	93%	18%	9%
EECO05	2.193	6.329	5.400	8	246%	0%	85%	0%
PSO743	6.015	12.031	0	0	0%	0%	0%	0%

3.2.5. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 5 - Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας – Ευφυείς κοινότητες

Στην Προτεραιότητα 5 αναφορικά με τους δείκτες εκροών δεν καταγράφονται στόχοι ενταγμένων και τιμές επίτευξης. Απουσία εξειδικεύσεων, δεν έχουν εκδοθεί προσκλήσεις στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 5 και επομένως δεν καταγράφονται και εντάξεις.

Αναλυτικά τα παραπάνω παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 8: Δείκτες εκροών Προτεραιότητας 5, πρόοδος στόχου ενταγμένων πράξεων και τιμών επίτευξης σε σχέση με τα ορόσημα και τους στόχους του Προγράμματος | 31.12.2024

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
PSO745	0	5	0	0	-	-	0%	0%
PSO752	0	1	0	0	-	-	0%	0%

3.2.6. Πρόοδος δεικτών Προτεραιότητας 6 - Τεχνική Βοήθεια

Στην Προτεραιότητα 6 οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων έχουν υπερκαλύψει τα Ορόσημα 2024 του Προγράμματος σε όλους τους δείκτες.

Ως προς τους Στόχους 2029 του Προγράμματος, οι στόχοι των ενταγμένων πράξεων έχουν ήδη καλύψει τους στόχους για το σύνολο των δεικτών εκροών εκτός των PSO693 και PSO694 που βρίσκονται ωστόσο πάνω από το 50% με ποσοστά 59% και 52% αντίστοιχα.

Αναφορικά με την πρόοδο των τιμών επίτευξης όσον αφορά στα Ορόσημα 2024, οι δείκτες PSO696 και PSO697 έχουν ήδη καλύψει τα Ορόσημα 2024, ενώ ακολουθούν οι δείκτες PSO693 και PSO694 που βρίσκονται στο 86% και 70% αντίστοιχα. Για τους υπόλοιπους δείκτες, οι τιμές επίτευξης είναι μηδέν, καθώς, δεδομένου ότι τα περισσότερα έργα είναι σε φάση υλοποίησης, στοιχεία επίτευξης αναμένεται να αρχίσουν να καταγράφονται το 2025.

Ως προς την πρόοδο των τιμών επίτευξης όσον αφορά τους Στόχους 2029 του Προγράμματος, ο δείκτης PSO697 βρίσκεται στο 100% του Στόχου 2029 και ακολουθούν οι δείκτες PSO696, PSO693 και PSO694 που βρίσκονται στο 17%, 8% και 7% αντίστοιχα, ενώ για τους υπόλοιπους δείκτες, οι τιμές επίτευξης είναι μηδέν, καθώς, δεδομένου ότι τα περισσότερα έργα είναι σε φάση υλοποίησης, στοιχεία επίτευξης αναμένεται να αρχίσουν να καταγράφονται το 2025.

Αναλυτικά τα παραπάνω παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 9: Δείκτες εκροών Προτεραιότητας 6, πρόοδος στόχου ενταγμένων πράξεων και τιμών επίτευξης σε σχέση με τα ορόσημα και τους στόχους του Προγράμματος | 31.12.2024

Δείκτης Κωδ.	Ορόσημο (2024)	Στόχος (2029)	Στόχος Ενταγμένων	Τιμή επίτευξης (2024)	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Ορόσημο	% Τιμής επίτευξης ως προς Ορόσημο	% Στόχου Ενταγμένων (2024) ως προς Στόχο 2029	% Τιμής επίτευξης ως προς Στόχο 2029
PSO691	10	600	600	0	6000%	0%	100%	0%
PSO692b	18	180	180	0	1000%	0%	100%	0%
PSO693	21	212	125	18	595%	86%	59%	8%
PSO694	10	96	50	7	500%	70%	52%	7%
PSO696	10	63	63	11	630%	110%	100%	17%
PSO697	1	1	1	1	100%	100%	100%	0%

Αναφορικά με το βαθμό επίτευξης των οροσήμων, επισημαίνονται οι ακόλουθοι βασικοί παράγοντες που έχουν επηρεάσει την μέχρι σήμερα πρόοδο υλοποίησης των παρεμβάσεων του Προγράμματος:

- Το ΠΔΑΜ είναι ένα νέο Πρόγραμμα και δεν περιλαμβάνει καθόλου τμηματοποιημένα ή μεταφερόμενα έργα της Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020.
- Σε σχέση με τις νέες δράσεις υπήρχε μηδενική ωριμότητα με αποτέλεσμα σημαντικά χρονοβόρες διαδικασίες ωρίμανσης, αδειοδότησης και ανάθεσης. Η μετάβαση σε πιο πράσινες τεχνολογίες απαιτεί μεγάλες επενδύσεις και την υιοθέτηση καινοτόμων τεχνολογιών, που σε πολλές περιπτώσεις είναι ακριβές ή δεν είναι πλήρως αναπτυγμένες για να τεθούν σε εφαρμογή και να μπορέσουν να καλύψουν τις ανάγκες των περιοχών ΔΑΜ.
- Πολυπλοκότητα θεσμικού πλαισίου γνωμοδοτήσεων, αρμοδιοτήτων, ελέγχων.
- Αλλαγή προτεραιοτήτων στο πλαίσιο της συστηματικής διαβούλευσης που υλοποιείται δεδομένου του μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος και των αναγκών σε σχέση με τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά την έγκριση του Προγράμματος.

- Περιορισμένος αριθμός δικαιούχων λόγω του τοπικού χαρακτήρα του Προγράμματος και αδυναμία να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις υλοποίησης συγχρηματοδοτούμενων έργων δεδομένου ότι ταυτόχρονα υλοποιούν έργα και από άλλα χρηματοδοτικά μέσα. Ως εκ τούτου υπήρξε σημαντική ανάγκη για ενίσχυσή τους στον σχεδιασμό, ωρίμανση και υλοποίηση ολοκληρωμένου χαρακτήρα παρεμβάσεων.
- Δυσκολία κατανόησης και αφομοίωσης κανόνων Κρατικών Ενισχύσεων από τους δικαιούχους και τις επιχειρήσεις.
- Κοινωνικές αντιδράσεις σχετικά με το κλείσιμο των λιγνιτικών εργοστασίων κυρίως λόγω της απώλειας θέσεων εργασίας και τη δημιουργία κλίματος ανασφάλειας. Η ανάγκη για κοινωνική αποδοχή και συμμετοχή στις διαδικασίες μετάβασης είναι εξαιρετικά σημαντική για την επιτυχία του προγράμματος. Αυξημένες ανάγκες δημοσιότητας πέραν των δράσεων του Προγράμματος για αποδοχή του συνολικού σχεδιασμού της απολιγνιτοποίησης.
- Έλλειψη εκ των προτέρων στοιχείων πραγματικής ενεργειακής κατάστασης του συνολικού κτιριακού αποθέματος των περιοχών ΔΑΜ, ώστε να μπορέσει να γίνει προτεραιοποίηση των παρεμβάσεων.
- Ανεπάρκεια διαθέσιμου ηλεκτρικού χώρου και ευέλικτου ηλεκτρικού δικτύου που να μπορεί να ενσωματώσει τον αυξημένο όγκο ενέργειας που παράγεται από ΑΠΕ, ιδιαίτερα στις ηπειρωτικές περιοχές με υψηλή ανάπτυξη φωτοβολταϊκών ή αιολικών πάρκων. Κορεσμός του ηλεκτρικού δικτύου σε πολλές περιοχές με αποτέλεσμα να μην εκδίδονται νέοι όροι σύνδεσης και να καθυστερούν επενδύσεις στον τομέα των ΑΠΕ.
- Απαιτούνται μεγάλες επενδύσεις σε υποδομές δικτύων μεταφοράς και αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας.
- Περιοχές με περιορισμένη διασύνδεση στο εθνικό δίκτυο ενέργειας, στις οποίες εμποδίζεται η αποδοτική εκμετάλλευση των ΑΠΕ.

4. Κοινωνικοοικονομικό Περιβάλλον και νέες Προκλήσεις

4.1. Βασικές εξελίξεις στους τομείς και τις περιοχές παρέμβασης του Προγράμματος

4.1.1. Εξελίξεις σε σχέση με τη διαδικασία και το χρονοδιάγραμμα της μετάβασης

Η ενεργειακή κρίση και στη συνέχεια η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2022 προκάλεσαν σοβαρές αναταράξεις στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας, με την Ευρωπαϊκή Ένωση να λαμβάνει άμεσα μέτρα για τη μείωση της εξάρτησής της από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα. Το REPowerEU, η κοινή ευρωπαϊκή δράση για την ενίσχυση της ενεργειακής αυτονομίας, τέθηκε σε εφαρμογή, επιταχύνοντας τις επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την ανάπτυξη υποδομών αποθήκευσης ενέργειας και πράσινου υδρογόνου.

Την ίδια στιγμή, η καταστροφή σημαντικών ενεργειακών εγκαταστάσεων της Ουκρανίας από τους Ρώσους εισβολείς, αύξησε την πίεση στην ενεργειακή ασφάλεια της περιοχής. Η απώλεια των ενεργειακών μονάδων της Ουκρανίας δημιούργησε επιπλέον ζήτηση για εναλλακτικές πηγές παραγωγής ενέργειας, επηρεάζοντας άμεσα και το ενεργειακό σύστημα της Ελλάδας. Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν σε επιλεκτική αξιοποίηση των εναπομεινουσών λιγνιτικών μονάδων για λόγους ενεργειακής ασφάλειας.

Παρά τις προκλήσεις, οι καταληκτικές ημερομηνίες για τη μετάβαση της Ελλάδας στην οικονομία μηδενικών ρύπων παρέμειναν αμετάβλητες και οι στόχοι έχουν γίνει περισσότερο φιλόδοξοι από την έναρξη του ΠΔΑΜ. Με βάση το αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ), η απόσυρση των λιγνιτικών μονάδων ακολουθεί συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, το οποίο προβλέπει ότι έως το τέλος του 2028 θα έχει σταματήσει πλήρως η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη, σύμφωνα και με τον Εθνικό Κλιματικό Νόμο (Ν. 4936/2022). Το αναθεωρημένο ΕΣΕΚ περιλαμβάνει λεπτομερές πλάνο σταδιακής απόσυρσης¹. Η τελευταία λιγνιτική μονάδα, η Πτολεμαΐδα V, προβλέπεται να λειτουργεί έως το 2028.

Η ενεργειακή μετάβαση των ελληνικών νησιών αποτελεί κεντρικό πυλώνα της Εθνικής Στρατηγικής για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Σύμφωνα με το αναθεωρημένο (ΕΣΕΚ), στόχος είναι η διείσδυση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) στα νησιά να φτάσει το 90% έως το 2030, καλύπτοντας όλες τις ενεργειακές ανάγκες τους με καθαρές πηγές ενέργειας.

¹ Βλ. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/bbb19498-1ec8-431f-82e6-023bb91713a9/12785519.pdf>

Σε κάθε περίπτωση, προκύπτει ότι τα ΕΣΔΙΜ και το ΠΔΑΜ, λόγω του προωθημένου χαρακτήρα τους, ενσωματώνουν τις κατευθύνσεις του αναθεωρημένου ΕΣΕΚ και την αύξηση της φιλοδοξίας που αντανακλά για την ενεργειακή μετάβαση της χώρας.

Στάδια & δράσεις διαδικασίας μετάβασης

Η Ελλάδα εξακολουθεί να εφαρμόζει τα επιμέρους στάδια/πυλώνες και τις υποστηρικτικές δράσεις που προτάθηκαν στον οδικό χάρτη της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη Δυτική Μακεδονία², για το σύνολο της διαδικασίας της ΔΑΜ, προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες και των άλλων περιοχών, που αφορούν σε 2 στάδια (σχεδιασμός/υλοποίηση) και σε 3 πυλώνες για τη ΔΑΜ:

1. Αποκατάσταση & επανάχρηση υποβαθμισμένων εκτάσεων-εγκαταστάσεων
2. Κοινωνική συνοχή & οικονομικός μετασχηματισμός (Μετάβαση στο νέο παραγωγικό μοντέλο)
3. Διακυβέρνηση

4.1.2. Αξιολόγηση του οικονομικού, κοινωνικού και εδαφικού αντικτύπου της μετάβασης σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050

Στα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης εξετάστηκε ο οικονομικός, κοινωνικός και εδαφικός αντίκτυπος της μετάβασης σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050 στην κάθε περιοχή. Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται εάν έχουν υπάρξει σημαντικές μεταβολές όσον αφορά στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση των επηρεαζόμενων περιοχών που να συνεπάγονται μια αλλαγή στόχευσης και στρατηγικής. Τα ακόλουθα στοιχεία καταδεικνύουν ότι δεν υπάρχει ανάγκη αλλαγής στόχευσης και στρατηγικής.

Δυτική Μακεδονία

Η διαχρονική τάση μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού της Περιφέρειας, όπως είχε διαπιστωθεί στο ΕΣΔΙΜ της ΔΜ, συνεχίζεται. Βάσει της τελευταίας απογραφής του 2021 ο μόνιμος πληθυσμός της ΔΜ μειώθηκε κατά 10,3% συγκριτικά με το 2011, αποτελώντας την υψηλότερη ποσοστιαία μείωση μεταξύ των 13 Περιφερειών της χώρας³. Η ανεργία των ατόμων ηλικίας 15-24 ετών (Youth unemployment) παραμένει σε πολύ υψηλό επίπεδο, ήτοι της τάξης του 45% το οποίο είναι υπερδιπλάσιο από το περιφερειακό ποσοστό ανεργίας, που ανέρχεται σε 16,7% και σχεδόν διπλάσιο από τον εθνικό μέσο όρο για την εν λόγω ηλικιακή ομάδα που ανέρχεται σε 26,7%⁴. Η μακροχρόνια ανεργία παραμένει επίσης ιδιαίτερα υψηλή, με το 11,0%⁵ του ενεργού πληθυσμού να είναι άνεργοι για πάνω από 12 μήνες, υπογραμμίζοντας τη δυσκολία εύρεσης εργασίας στην περιοχή.

Το Περιφερειακό ΑΕΠ αποτελεί το 2,2% του Εθνικού ΑΕΠ και παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 20,51% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 22,79% συγκριτικά με το 2009. Το κατά κεφαλήν περιφερειακό ΑΕΠ παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 22,23% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 15,02% συγκριτικά με το 2009. Τέλος, από τον επιμερισμό της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) στους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, παρατηρείται πολύ μικρή διαφοροποίηση από το 2009 και έπειτα, καθώς τα ποσοστά των τομέων της Βιομηχανίας (πλην κατασκευών), της Δημόσιας Διοίκησης, του Εμπορίου, μεταφορών, διαμονής, εστίασης, της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, και του Πρωτογενή τομέα το 2009 και το 2020 αποτελούσαν αντίστοιχα το 39,43%, 18,43%, 14,55%, 8,70%, 5,27% και 34,22%, 20,62%, 10,73%, 10,51%, 14,04%, ενώ το 2022 αποτελούσαν αντίστοιχα το 39,09%, 18,36%, 12,79%, 9,33%, 10,18%⁶. Η βραδεία διαφοροποίηση του παραγωγικού μοντέλου και οι διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας της Δυτικής Μακεδονίας, καθιστούν απαραίτητη την ενίσχυση των πολιτικών στήριξης, ειδικά στους τομείς των επενδύσεων, της απασχόλησης και της καινοτομίας.

Η γενικότερη βελτίωση των ποσοστών ανεργίας που παρατηρείται συγκριτικά με τα στοιχεία που αναφέρονται στο ΕΣΔΙΜ της ΔΜ και η αύξηση του Περιφερειακού ΑΕΠ και του κατά κεφαλήν Περιφερειακού ΑΕΠ το 2022 συγκριτικά με το 2020, αποδίδεται εν γένει στη συνολική οικονομική ανάκαμψη της χώρας μετά την κρίση, τόσο της ύφεσης, όσο και της πανδημίας COVID.

² A Road Map for a Managed Transition of Coal-Dependent Regions in Western Macedonia (English). Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/103611593562422573>

³ Πηγή: Census2022_GR.pdf. Πρόσβαση 10/03/2025.

⁴ Πηγή: Statistics | Eurostat (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

⁵ Πηγή: Statistics | Eurostat (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

⁶ Πηγή: Regional economic activity - Greece in Numbers και ίδια επεξεργασία (σε σταθερές τιμές 2020). Πρόσβαση 10/03/2025.

Μεγαλόπολη

Η διαχρονική τάση μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής (Περιφέρεια Πελοποννήσου), όπως είχε διαπιστωθεί στο ΕΣΔΙΜ της Μεγαλόπολης, συνεχίζεται. Βάσει της τελευταίας απογραφής του 2021 ο μόνιμος πληθυσμός της Πελοποννήσου μειώθηκε κατά 6,6% συγκριτικά με το 2011, αποτελώντας μία εκ των υψηλότερων ποσοστιαίων μειώσεων μεταξύ των 13 περιφερειών της χώρας⁷. Η ανεργία των ατόμων ηλικίας 15-24 ετών (Youth unemployment) παραμένει σε πολύ υψηλό επίπεδο, ήτοι της τάξης του 31,1% το οποίο είναι υπερδιπλάσιο από το περιφερειακό ποσοστό ανεργίας, που ανέρχεται σε 9,6% και υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου για την εν λόγω ηλικιακή ομάδα κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες⁸. Η μακροχρόνια ανεργία μειώθηκε, αλλά παραμένει υψηλή (το 5,5%⁹ του ενεργού πληθυσμού είναι άνεργοι για πάνω από 12 μήνες), υπογραμμίζοντας τη δυσκολία εύρεσης εργασίας στην περιοχή.

Το Περιφερειακό ΑΕΠ αποτελεί το 4,5% του Εθνικού ΑΕΠ και παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 16,9% το 2022 συγκριτικά με το 2020 αλλά είναι μειωμένο κατά 16,11% συγκριτικά με το 2009. Το κατά κεφαλήν περιφερειακό ΑΕΠ παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 18,99% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 12,51% συγκριτικά με το 2009. Τέλος, από τον επιμερισμό της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας παρατηρείται μερική διαφοροποίηση από το 2009 και έπειτα, ιδίως στον τομέα της Βιομηχανίας (πλην κατασκευών). Τα ποσοστά των τομέων της Βιομηχανίας (πλην κατασκευών), της Δημόσιας Διοίκησης, του Εμπορίου, μεταφορών, διαμονής, εστίασης, της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, και του Πρωτογενή τομέα το 2009 και το 2020 αποτελούσαν αντίστοιχα το 18,40%, 21,89%, 15,24%, 18,90%, 8,14% και 25,39%, 16,68%, 16,95%, 17,30%, 12,38%, ενώ το 2022 αποτελούσαν αντίστοιχα το 30,21%, 18,83%, 14,45%, 14,66%, 10,83%¹⁰.

Η γενικότερη μείωση των ποσοστών ανεργίας που παρατηρείται συγκριτικά με τα στοιχεία που αναφέρονται στο ΕΣΔΙΜ της Μεγαλόπολης και η αύξηση του Περιφερειακού ΑΕΠ και του κατά κεφαλήν Περιφερειακού ΑΕΠ το 2022 συγκριτικά με το 2020, αποδίδεται εν γένει στη συνολική οικονομική ανάκαμψη της χώρας μετά την κρίση, τόσο της ύφεσης, όσο και της πανδημίας COVID.

Νησιά Βορείου, Νοτίου Αιγαίου και Κρήτη

Όσον αφορά στις νησιωτικές Περιφέρειες αναχαιτίστηκε η τάση μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού των Περιφερειών εκτός της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, καθώς βάσει της τελευταίας απογραφής του 2021 ο μόνιμος πληθυσμός της Περιφέρειας ΒΑ μειώθηκε κατά 2,2% συγκριτικά με το 2011, ενώ ο πληθυσμός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και της Περιφέρειας Κρήτης αυξήθηκε κατά 6,1% και 0,2% αντίστοιχα¹¹.

Η ανεργία των ατόμων ηλικίας 15-24 ετών (Youth unemployment) παραμένει σε υψηλό επίπεδο, ήτοι της τάξης του 28,1% για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ενώ είναι σε χαμηλότερα επίπεδα για τις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης, της τάξης του 21,7%¹² και 8,7%¹³ αντίστοιχα για το 2023. Τα ποσοστά ανεργίας των Περιφερειών ΒΑ, ΝΑ και Κρήτης 10,0%, 7,1% και 10,8%, είναι χαμηλότερα από τον Εθνικό μέσο ποσοστό ανεργίας που ανέρχεται σε 11,1%¹⁴. Η μακροχρόνια ανεργία παραμένει επίσης ιδιαίτερα χαμηλή και για τις τρεις Περιφέρειες, ήτοι 4,7% για την Περιφέρεια ΒΑ, 1% για την Περιφέρεια ΝΑ και 3,2% για την Περιφέρεια Κρήτης¹⁵. Σημειώνεται εδώ ότι μεγάλο ρόλο στα χαμηλά επίπεδα ανεργίας, ιδίως της Περιφέρειας ΝΑ και Κρήτης, φέρει η βιομηχανία του τουρισμού και της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, που είναι χαμηλότερα στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Το Περιφερειακό ΑΕΠ και των τριών Περιφερειών αποτελεί το 9,6% του Εθνικού ΑΕΠ (Περιφέρεια ΒΑ: 1,3%, Περιφέρεια ΝΑ: 3,3%, Περιφέρεια Κρήτης: 5%). Πιο συγκεκριμένα,

- Το ΑΕΠ της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 8,3% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 31,94% συγκριτικά με το 2009. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας

⁷ Πηγή: [Census2022_GR.pdf](#). Πρόσβαση 10/03/2025.

⁸ Πηγή: [Statistics | Eurostat](#) (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

⁹ Πηγή: [Statistics | Eurostat](#) (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹⁰ Πηγή: [Regional economic activity - Greece in Numbers](#) και ίδια επεξεργασία (σε σταθερές τιμές 2020). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹¹ Πηγή: [Census2022_GR.pdf](#). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹² Πηγή: [Statistics | Eurostat](#) (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹³ Πηγή: [Regions in Europe – 2024 edition - Interactive publications - Eurostat](#). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹⁴ Πηγή: [Statistics | Eurostat](#) (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹⁵ Πηγή: [Statistics | Eurostat](#) (Έτος 2023). Πρόσβαση 10/03/2025.

ΒΑ παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 9,41% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 40,17% συγκριτικά με το 2009.

- Το ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 22,9% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 24,23% συγκριτικά με το 2009. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας ΝΑ παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 24,36% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 26,85% συγκριτικά με το 2009.
- Το ΑΕΠ της Περιφέρειας Κρήτης παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 18,52% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 23,29% συγκριτικά με το 2009.. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας Κρήτης παρουσιάζει μία αύξηση της τάξης του 20,13% το 2022 συγκριτικά με το 2020, αλλά είναι μειωμένο κατά 24,24% συγκριτικά με το 2009.

Τέλος, από τον επιμερισμό της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας παρατηρούνται τα κάτωθι για τις τρεις Περιφέρειες,

- Στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου οι πιο σημαντικοί τομείς το 2020 ήταν οι τομείς της Δημόσιας διοίκησης, του Εμπορίου, μεταφορών, διαμονής, εστίασης, της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, της Βιομηχανίας (πλην κατασκευών) και των Χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών με ποσοστά 35,67%, 19,78%, 17,52%, 8,22%, 4,25% αντίστοιχα, ενώ μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται κατά το έτος 2022 με τα αντίστοιχα ποσοστά να ανέρχονται σε 31,29%, 23,99%, 15,90%, 9,94%, 4,16%. Ωστόσο μία σημαντική διαφοροποίηση αποτελεί ο τομέας των Κατασκευών, ο οποίος το 2009 αποτελούσε το 5,29%, ενώ το έτος 2022 συρρικνώθηκε με ποσοστό μόλις 2,68%¹⁶.
- Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου οι πιο σημαντικοί τομείς το 2020 ήταν οι τομείς του Εμπορίου, μεταφορών, διαμονής, εστίασης, της Δημόσιας διοίκησης, της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, της Βιομηχανίας (πλην κατασκευών) και των Επαγγελματικών υπηρεσιών με ποσοστά 42,12%, 17,32%, 15,80%, 7,59%, 4,30% αντίστοιχα, ενώ σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται ιδίως στους τρεις πρώτους τομείς, καθώς το έτος 2022 τα αντίστοιχα ποσοστά ανέρχονται σε 49,42%, 13,51%, 13,13%, 8,16%, 4,37%. Κατ' αντιστοιχία με την Περιφέρεια ΒΑ, ο κλάδος των Κατασκευών, ο οποίος το 2009 αποτελούσε το 6,13%, συρρικνώθηκε σημαντικά, καθώς το έτος 2022 το ποσοστό ανήλθε σε μόλις 3,13%¹⁷.
- Στην Περιφέρεια Κρήτης οι πιο σημαντικοί τομείς το 2020 ήταν οι τομείς του Εμπορίου, μεταφορών, διαμονής, εστίασης, της Δημόσιας διοίκησης, της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, της Βιομηχανίας (πλην κατασκευών) και του Πρωτογενή τομέα με ποσοστά 30,54%, 20,00%, 11,04%, 14,25%, 8,15% αντίστοιχα. Σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται ιδίως στους δύο πρώτους τομείς (Εμπόριο, μεταφορές, διαμονή, εστίαση, και Δημόσια διοίκηση) και στον τομέα της Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, καθώς το έτος 2022 τα αντίστοιχα ποσοστά ανέρχονται σε 35,08%, 16,61%, 11,84%, 11,80%, 9,37%. Κατ' αντιστοιχία με την Περιφέρεια ΝΑ ο κλάδος των Κατασκευών, ο οποίος το 2009 αποτελούσε το 8,14%, συρρικνώθηκε σημαντικά, καθώς το έτος 2022 το ποσοστό ανήλθε σε μόλις 2,25%¹⁸.

Συμπερασματικά τα βασικά κοινωνικοοικονομικά στοιχεία από τη σύνταξη του ΕΣΔΙΜ δεν έχουν αλλάξει σημαντικά που να δικαιολογούν αλλαγή στη στόχευση και τη γενική κατεύθυνση της λογικής παρέμβασης του Προγράμματος. Η περίοδος της πανδημίας COVID έδειξε ότι το παραγωγικό σύστημα στις νησιωτικές περιοχές είναι αρκετά ευάλωτο λαμβάνοντας υπόψιν και την αίτηση της Ελλάδας για αύξηση των προτεινόμενων μέγιστων εντάσεων ενίσχυσης στις Περιφέρειες ΝΑ και Κρήτης (από 30% και 40%, σε 40% και 50% αντίστοιχα) δεδομένου της μείωσης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω από το όριο 65% του μέσου όρου της ΕΕ-27¹⁹. Επίσης κατά την περίοδο της πανδημίας διεφάνει ένα σημαντικό κενό ως προς την αναπτυξιακή πορεία των νησιών. Ο γενικότερος τομέας του τουρισμού όντως συνέβαλλε στην πιο γρήγορη ανάκαμψη των νησιών (κυρίως της Περιφέρειας ΝΑ και Κρήτης) με την παράλληλη συνολική οικονομική ανάκαμψη της χώρας μετά την κρίση, τόσο της ύφεσης όσο και της πανδημίας COVID, ωστόσο η μονοκαλλιέργεια του τουρισμού δεν αποτελεί βιώσιμη λύση μακροπρόθεσμα, και σε κάθε περίπτωση είναι χρήσιμο να υποστηριχθεί η διερεύνηση της αναπτυξιακής κατεύθυνσης των νησιών.

¹⁶ Πηγή: [Regional economic activity - Greece in Numbers](#) και ίδια επεξεργασία (σε σταθερές τιμές 2020). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹⁷ Πηγή: [Regional economic activity - Greece in Numbers](#) και ίδια επεξεργασία (σε σταθερές τιμές 2020). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹⁸ Πηγή: [Regional economic activity - Greece in Numbers](#) και ίδια επεξεργασία (σε σταθερές τιμές 2020). Πρόσβαση 10/03/2025.

¹⁹ C(2023) 6801 final. Κρατική ενίσχυση SA.109322 (2023/N) – Ελλάδα Τροποποίηση του χάρτη περιφερειακών ενισχύσεων για την Ελλάδα (1η Ιανουαρίου 2022 – 31η Δεκεμβρίου 2027) για την περίοδο από την 1η Ιανουαρίου 2024 έως την 31η Δεκεμβρίου 2027 (ενδιάμεση επανεξέταση)

4.2. Ειδικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου και Συνέργειες του Προγράμματος με άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία

4.2.1. Προτεραιότητα 1. Ενίσχυση και Προώθηση Επιχειρηματικότητας (ΤΔΜ)

Ειδικές Συστάσεις: Σύμφωνα με το έγγραφο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, η παραγωγικότητα στην Ελλάδα υπονομεύεται αφενός λόγω των χαμηλών δαπανών στους τομείς της έρευνας και της ανάπτυξης και αφετέρου λόγω των ελλείψεων που καταγράφονται στο τομέα των δεξιοτήτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι, παρά τη σημαντική αύξηση των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη που έχει καταγραφεί τα τελευταία έτη, η Ελλάδα το έτος 2022 σημείωσε ποσοστό ύψους μόλις 1,5% του ΑΕΠ, εν συγκρίσει με τον μέσο όρο της Ε.Ε. που κυμαίνεται στο 2,2%. Ως εκ τούτου, οι συνολικές επιδόσεις της Ελλάδας στον τομέα της καινοτομίας εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της Ε.Ε., παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται για την μείωση του χάσματος επιδόσεων της χώρας.

Επιπρόσθετα, δίδεται έμφαση στην ανάγκη να ενισχυθεί έτι περαιτέρω η ικανότητα μεταφοράς τεχνολογικής καινοτομίας, μέσω της αυξημένης συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και μέσω της συνεργασίας των μεγάλων επιχειρήσεων με τις ΜΜΕ. Επιπλέον είναι σημαντικό να διευκολυνθούν οι επενδύσεις στην παραγωγή τεχνολογιών μηδενικών καθαρών εκπομπών, καθώς και να ενισχυθεί το σύνολο των παραγόντων που προσφέρουν διευκολύνσεις στην καινοτομία και στη συμμετοχή σε ευρωπαϊκά δίκτυα, πλατφόρμες και προγράμματα έρευνας και καινοτομίας.

Σύμφωνα με τα σχέδια μετάβασης, εντοπίζεται περιθώριο για την παροχή πιο στοχευμένης στήριξης της απασχόλησης με βάση τις ατομικές ανάγκες και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, ενώ σημαντικό στοιχείο συνιστά η θέσπιση φορολογικών ελαφρύνσεων και εκπτώσεων δαπανών προς τις ΜΜΕ από το 2023, γεγονός που δύναται να συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη των κλιματικών και περιβαλλοντικών στόχων.

Σημαντικό στοιχείο συνιστά επίσης το γεγονός ότι ορισμένες περιφέρειες της Ελλάδας είναι αντιμέτωπες με μια συνεχιζόμενη ύφεση αναφορικά με την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την παραγωγικότητα, εν συγκρίσει τόσο με τις εγγύς γεωγραφικά γειτονικές περιφέρειες, όσο και την οικονομική πορεία που είχαν καταγράψει οι ίδιες στο παρελθόν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας που βρέθηκε αντιμέτωπη με την βαθύτερη «παγίδα» περιφερειακής ανάπτυξης κατά τη χρονική περίοδο 2011 έως 2018.

Το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης περιλαμβάνει δράσεις που στοχεύουν και ενισχύουν την έρευνα και την καινοτομία των επιχειρήσεων σε συνεργασία με ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια με έμφαση στην ενέργεια, τις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας, την κυκλική οικονομία, τη δημιουργία και ενίσχυση καινοτομικών συστάδων (clusters) για τη μεταφορά τεχνολογίας και επιστημονικής γνώσης, καθώς και τη δημιουργία επιχειρηματικών θερμοκοιτίδων και εκκολαπτηρίων νέων επιχειρηματιών. Επιπρόσθετα, στο Πρόγραμμα ενσωματώνονται δράσεις που ενισχύουν και προωθούν την μετάβαση των επιχειρήσεων σε πιο παραγωγικές διαδικασίες με ενσωμάτωση διαδικασιών ψηφιακής και πράσινης μετάβασης, τη διαμόρφωση κατάλληλων υποδομών και μηχανισμών για την στήριξη των επιχειρήσεων και την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών. Επιπλέον, χρηματοδοτεί τη δημιουργία Κόμβου Καινοτομίας για το Πράσινο Η2 και την αποθήκευση ενέργειας στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, το οποίο αποτελεί ένα από τα «εμβληματικά έργα» του Προγράμματος, που θα σηματοδοτήσει μεταξύ άλλων και τον παραγωγικό μετασχηματισμό και τη στροφή των επηρεαζόμενων περιοχών στους τομείς Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας. Προβλέπονται επίσης, δράσεις οικονομικής στήριξης και αναβάθμισης των ικανοτήτων των πολύ μικρών, των μικρομεσαίων και των μεγάλων επιχειρήσεων, ενώ παράλληλα υποστηρίζεται η δημιουργία επιχειρηματικών πάρκων και Οργανωμένων Υποδοχέων Μεταποιητικών και Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων (ΟΥΜΕΔ) με την παροχή κατάλληλων χρηματοδοτικών κινήτρων, με στόχο την προσέλκυση μεγάλων επενδύσεων στις Περιφέρειες παρέμβασης του Προγράμματος. Επιπλέον, ιδρύθηκε και χρηματοδοτείται με πόρους του Προγράμματος «Ταμείο Χαρτοφυλακίου Δίκαιης Μετάβασης» (Ταμείο Εγγυοδοσίας και Ταμείο Δανείων) για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις περιοχές Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης στη χρηματοδότηση, στην ενθάρρυνση των επενδύσεων και στην εν γένει ανάπτυξή τους για την ομαλή και δίκαιη μετάβαση στη μεταλιγνιτική εποχή και την επίτευξη των στόχων του εθνικού Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ).

Ως προς την συμπληρωματικότητα του Προγράμματος με άλλα Προγράμματα αξίζει να τονιστεί ότι το εν λόγω Πρόγραμμα προσφέρει τη δυνατότητα χρηματοδότησης (υπό προϋποθέσεις) επιχειρήσεων όλων των μεγεθών για την κάλυψη ειδικών αναγκών των περιοχών μετάβασης, στοιχείο που το διακρίνει σε σχέση με τα λοιπά προγράμματα. Επιπλέον, διακρίνει τις δράσεις του για υφιστάμενες επιχειρήσεις (εκτός των μεγάλων) ανάλογα

με τον κλάδο, δίνοντας έμφαση σε τρεις κατηγορίες: παρακμάζοντες, μετασχηματιζόμενους και δυναμικούς τομείς.

Σε δράσεις Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας (ΕΤΑΚ) το Πρόγραμμα εστιάζει αποκλειστικά σε τομείς της Εθνικής Στρατηγικής Έξυπνης Ειδίκευσης (ΕΣΕΕ), όπου η εκάστοτε Περιφέρεια Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης έχει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, ενώ το Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα (ΠΑΝ) θα καλύψει και άλλους τομείς εθνικής σημασίας. Επίσης, παρουσιάζεται ισχυρή συμπληρωματικότητα με τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) των σχετικών περιοχών παρέμβασης του Προγράμματος, ήτοι τα ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας, ΠΕΠ Πελοποννήσου, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου και Κρήτης όσον αφορά δράσεις α) ανάπτυξης και ενίσχυσης των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίησης των προηγμένων τεχνολογιών και β) ενίσχυσης της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργίας θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, μεταξύ άλλων μέσω παραγωγικών επενδύσεων.

Με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση της ικανότητας μεταφοράς τεχνολογικής καινοτομίας μέσω της αυξημένης συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας των επιχειρήσεων στις Περιφέρειες Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, **προγραμματίζεται η εξειδίκευση περαιτέρω δράσεων**, με ενδεικτικές, αυτές της **ενίσχυσης καινοτομικών συστάδων (clusters)** με στόχο την παραγωγή υψηλής προστιθέμενης αξίας σε προϊόντα/υπηρεσίες, της ενίσχυσης ερευνητικών υποδομών και της δημιουργίας επιχειρηματικών πάρκων. Επίσης αναμένεται να εκδοθεί πρόσκληση για επιδεικτικό έργο ερευνητικής υποδομής για την παραγωγή και αποθήκευση H2 και ηλεκτρικής ενέργειας, με την κατασκευή πιλοτικής-επιδεικτικής μονάδας ΣΗΘΥΑ κελιού καυσίμου (fuel cell) και ΑΠΕ για την πολύ-επίπεδη έρευνα η οποία θα στηριχθεί στην τροφοδότηση ηλεκτρικών ή και θερμικών φορτίων, σε 24ωρη βάση, δημοσίων κτιριακών συγκροτημάτων (Μποδοσάκειο Γενικό Νοσοκομείο Πτολεμαΐδας, ΕΚΕΤΑ/ΙΔΕΠ, Παράρτημα Πτολεμαΐδας και Κέντρο Δημέρευσης/Ημερήσιας φροντίδας ατόμων ΑΜΕΑ Δήμου Εορδαίας), π/υ 8 εκ. €.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της 1ης αναθεώρησης του Προγράμματος, **δημιουργείται νέα Προτεραιότητα STEP** στην οποία μεταφέρονται **80 εκ. € (ΔΔ)** για την υλοποίηση καινοτόμων δράσεων στους τεχνολογικούς τομείς του Κανονισμού STEP.

4.2.2. Προτεραιότητα 2. Ενεργειακή Μετάβαση - Κλιματική Ουδετερότητα (ΤΔΜ)

Ειδικές Συστάσεις: Σύμφωνα με το έγγραφο του ευρωπαϊκού εξαμήνου, η Ελλάδα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές της στον οικιστικό τομέα για την επίτευξη ουσιαστικής συνεισφοράς στον στόχο μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας από τα κτίρια έως το 2030. Έχει αναπτυχθεί στρατηγική για την ενεργειακή ανακαίνιση στον οικοδομικό τομέα, ενώ βασικό ζήτημα συνιστά η αποτύπωση της πραγματικής ενεργειακής κατάστασης των κτιρίων, μεταξύ άλλων και στις περιοχές Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΔΑΜ). Αναφορικά με το REPowerEU, η Ελλάδα έχει συμπεριλάβει την υποχρέωση περαιτέρω απλούστευσης της λήψης αποφάσεων όσον αφορά τη συλλογική ιδιοκατανάλωση, καθώς και την υποχρέωση δημιουργίας μητρώου ιδιοκαταναλωτών και σημείου επαφής για τις ενεργειακές κοινότητες, στοιχείο που επηρεάζει και τις περιοχές ΔΑΜ. Για το 2030 έχει τεθεί ως στόχος να επιτευχθεί ποσοστό 46% αναφορικά με το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη θέρμανση και την ψύξη κυρίως με τη χρήση αντλιών θερμότητας, ωστόσο, ο εν λόγω στόχος και τα μέτρα επίτευξης χαρακτηρίζονται ως ασαφή. Επιπρόσθετα, η βελτίωση των υποδομών αποθήκευσης ενέργειας καθώς και η επίλυση θεμάτων περιβαλλοντικής ταξινόμησης επενδύσεων ΑΠΕ συνιστούν κρίσιμοι παράγοντες αύξησης της συμβολής των ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα της χώρας. Σημαντικό στοιχείο που χρήζει προσοχής είναι ότι η Ελλάδα πιθανόν να αντιμετωπίσει προκλήσεις όσον αφορά τη δυναμικότητα του δικτύου της για την κάλυψη της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας, παράλληλα με την ταχεία ενσωμάτωση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλων τεχνολογιών, καθώς και την αύξηση της δυναμικότητας του εθνικού συστήματος. Τέλος, αργή πρόοδος έχει σημειωθεί στον τομέα των μεταφορών, ήτοι στην μετάβαση που απαιτείται στις βιώσιμες μεταφορές, μέσω της ηλεκτροκίνησης και της παροχής σταθμών φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων.

Το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΑΔΑΜ) ενσωματώνει παρεμβάσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων στις Περιφέρειες ΔΑΜ. Στο πλαίσιο αυτό, έχει γίνει αποτύπωση της πραγματικής ενεργειακής κατάστασης επιλεγμένων εμβληματικών κτιρίων στις ΠΕ Νήσων και στην ΠΕ Αρκαδίας, η οποία μπορεί να συνεισφέρει στη βελτίωση της στόχευσης και την προτεραιοποίηση των παρεμβάσεων των περιοχών αυτών. Πιο συγκεκριμένα, το Πρόγραμμα υποστηρίζει δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης δημόσιων/δημοτικών κτιρίων, εγκατάστασης αντλιών θερμότητας ή/και συστημάτων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ, στήριξης της αυτοπαραγωγής από καθαρές μορφές ενέργειας, εγκατάστασης συστημάτων αποθήκευσης καθαρής ενέργειας μακράς διάρκειας (π.χ. αντλησιοταμίευση), εγκατάστασης σταθμών φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων και ανάπτυξης ενεργειακών κοινοτήτων στις επιλέξιμες περιοχές. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται για την δέουσα εκμετάλλευση

των πόρων του Προγράμματος που προορίζονται για την ενεργειακή και πράσινη μετάβαση, διαπιστώνεται ότι λόγω της ανεπάρκειας διαθέσιμου ηλεκτρικού χώρου και ευέλικτου ηλεκτρικού δικτύου για την ενσωμάτωση του αυξημένου όγκου ενέργειας που παράγεται από ΑΠΕ δεν εκδίδονται νέοι όροι σύνδεσης, δεν μπορούν να ενταχθούν νέες ενεργειακές κοινότητες στο Πρόγραμμα και καθυστερούν επενδύσεις στον τομέα των ΑΠΕ.

Ως προς την συμπληρωματικότητα του Προγράμματος με άλλα Προγράμματα αξίζει να τονιστεί ότι το εν λόγω Πρόγραμμα εν συγκρίσει με το Πρόγραμμα «Περιβάλλον, Ενέργεια και Κλιματική Αλλαγή 2021-2027» (ΠΕΚΑ) αναφορικά με τις δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης και αυτοπαραγωγής σε δημόσια κτίρια έχει διαφορετική στόχευση, όσον αφορά στους Δικαιούχους και τις περιοχές παρέμβασης (περιοχές ΔΑΜ). Σε χωρικές ενότητες εκτός αυτών που περιγράφονται από τα εδαφικά σχέδια για το ΠΔΑΜ, οι δράσεις πράσινου μετασχηματισμού επιχειρήσεων υλοποιούνται από το Πρόγραμμα ΠΕΚΑ. Αντίστοιχα, συνέργειες εντοπίζονται σε δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων όλων των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) των σχετικών περιοχών παρέμβασης του Προγράμματος, ήτοι ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας, Πελοποννήσου, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου & Κρήτης, που εστιάζουν κυρίως σε δημόσια κτίρια. Σε σχέση με τα ΠΕΠ, το ΠΔΑΜ στοχεύει ιδίως σε ενεργειακές κοινότητες και σε συγκεκριμένα έργα που υποδεικνύονται από τους δημόσιους φορείς βάσει σχετικής χαρτογράφησης των αναγκών τους ή εκπόνησης ΣΔΑΕ/Κ. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι υφίσταται συμπληρωματικότητα σε ό,τι αφορά τις δράσεις του ΠΔΑΜ για την ηλεκτροκίνηση (σταθμοί φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων) με τις δράσεις του Προγράμματος «Μεταφορές 2021-2027» για την προμήθεια ηλεκτρικών οχημάτων. Ωστόσο, δεν εντοπίζεται κάποιου είδους συνέργεια, καθώς το Πρόγραμμα «Μεταφορές» στοχεύει αποκλειστικά στην αναβάθμιση των αστικών συγκοινωνιών και στον εκσυγχρονισμό του στόλου με ηλεκτροκίνητα οχήματα. Στο ίδιο πλαίσιο, υφίσταται συμπληρωματικότητα της δράσης του ΠΔΑΜ για την ηλεκτροκίνηση με τα ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας, Πελοποννήσου, Β. Αιγαίου και Κρήτης, καθώς και σε αυτά γίνεται αναφορά ότι οι δράσεις ηλεκτροκίνησης θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο του Προγράμματος «Μεταφορές». Ειδικότερα, τα ΠΕΠ δύνανται να συμπεριλάβουν συμπληρωματικά συναφείς δράσεις, στην περίπτωση που τέτοια έργα αποτελέσουν μέρος των νέων ή επικαιροποιημένων Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΟΧΕ ΒΑΑ).

Στο πλαίσιο της 1ης αναθεώρησης του προγράμματος, μεταφέρονται πόροι της Προτεραιότητας 2 στη νέα Προτεραιότητα STEP, για την ενίσχυση επιχειρηματικών σχεδίων με έμφαση στον τομέα τεχνολογίας μηδενικών εκπομπών, υποστηρίζοντας τη μετάβαση στην καθαρή ενέργεια και ως εκ τούτου στην ενεργειακή ανθεκτικότητα των επιχειρήσεων και κατ' επέκταση της οικονομίας.

4.2.3. Προτεραιότητα 3. Αναπροσαρμογή Χρήσεων Γης - Κυκλική Οικονομία (ΤΔΜ)

Ειδικές Συστάσεις: Σύμφωνα με το έγγραφο του ευρωπαϊκού εξαμήνου, η Ελλάδα καταγράφει ένα αργό ρυθμό μετάβασης σε ένα μοντέλο κυκλικής οικονομίας, γεγονός που καθιστά αμφίβολη την επίτευξη των εθνικών στόχων που αφορούν την ανακύκλωση και την κυκλική οικονομία, βάσει του Σχεδίου Κυκλικής Οικονομίας, λόγω διαρθρωτικών προβλημάτων στη διαχείριση αποβλήτων. Επιπροσθέτως, η χώρα εξακολουθεί να βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στους χώρους υγειονομικής ταφής, με αποτέλεσμα τη συστηματική αποτυχία επίτευξης των στόχων ανακύκλωσης της Ε.Ε, καθώς το 2021, ο ρυθμός ανακύκλωσης της χώρας ήταν 17,5% εν συγκρίσει με το μέσο όρο της Ε.Ε. που ανέρχεται στο 48%, ενώ η ταφή κάλυψε το 65% των αποβλήτων, οι δε προκλήσεις για το μέλλον περιλαμβάνουν την επίτευξη ρυθμού ανακύκλωσης 60% έως το 2030 και τη σημαντική μείωση της ταφής στο 10% έως το 2035.

Το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης ενσωματώνει δράσεις για την εξυγίανση και την επανάχρηση των υποβαθμισμένων εκτάσεων και υποδομών στις λιγνιτικές περιοχές της Κοζάνης, της Φλώρινας και του Δήμου Μεγαλόπολης, με στόχο την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, στο Πρόγραμμα προβλέπονται δράσεις που σχετίζονται με την κυκλική οικονομία, καθώς και η αξιοποίηση των αναπτυξιακών ευκαιριών που αναδεικνύονται από την κυκλική χρήση των πόρων, οι οποίες υστερούν προς το παρόν ως προς την ωρίμανσή τους.

Σε ότι αφορά τις συνέργειες με άλλα Προγράμματα διαπιστώνεται ότι μέσω του ΤΑΑ χρηματοδοτούνται δράσεις για την προώθηση της κυκλικής οικονομίας και της ανακύκλωσης αποβλήτων. Επιπρόσθετα, σε χωρικές ενότητες εκτός αυτών που περιγράφονται από τα εδαφικά σχέδια για το ΠΔΑΜ, δράσεις κυκλικής οικονομίας υλοποιούνται από το Πρόγραμμα ΠΕΚΑ, το οποίο θα χρηματοδοτήσει υποδομές, όπως οι μονάδες ανάκτησης και ανακύκλωσης (ΜΑΑ), όλες τις μονάδες επεξεργασίας βιοαποβλήτων (ΜΕΒΑ) συμπεριλαμβανομένου του εξοπλισμού τους (κάδοι και οχήματα συλλογής) και κάθε άλλη σχετική διαδημοτική εγκατάσταση (διαδημοτικούς σταθμούς μεταφόρτωσης και διαδημοτικά πράσινα σημεία), καθώς επίσης και Πράσινα Σημεία μόνο στην περίπτωση που αποτελούν ολοκληρωμένη δράση με άλλη δράση στερεών αποβλήτων που χρηματοδοτεί το Πρόγραμμα και εφόσον ως Δικαιούχος έχει οριστεί ΦοΔΣΑ. Στο ίδιο πλαίσιο, εντοπίζονται

συνέργειες και με τα Περιφερειακά Προγράμματα, τα οποία όμως χρηματοδοτούν υποδομές μικρής κλίμακας (πράσινες γωνιές μέχρι και πράσινα σημεία) που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των Δήμων. Το ΠΔΑΜ χρηματοδοτεί κατά κανόνα έργα που είναι αναγκαία για την “αναπροσαρμογή της χρήσης”/ “repurposing” αυτών των εδαφών ως υποδοχέων νέων οικονομικών δραστηριοτήτων.

*Στο πλαίσιο της 1ης αναθεώρησης του Προγράμματος προτείνεται η **αύξηση των πόρων της Δράσης «Αναπροσαρμογή των εδαφών και των εγκαταστάσεων στα λιγνιτικά πεδία»** που περιλαμβάνει την αναγέννηση και επανάχρηση των υποβαθμισμένων εκτάσεων και εγκαταστάσεων και την υλοποίηση των υποδομών που είναι αναγκαίες στα λιγνιτικά πεδία για την ανάπτυξη νέων δράσεων και δραστηριοτήτων με στόχο τη μετάβαση των επηρεαζόμενων περιοχών σε ένα νέο οικονομικό μοντέλο, κατά 10 εκ. €, ώστε να συμπεριληφθούν και λιγνιτωρυχεία εκτός αυτών της ΔΕΗ, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή “ο ρυπαίνων πληρώνει”*

4.2.4. Προτεραιότητα 4. Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση (ΤΔΜ)

Ειδικές Συστάσεις: Σύμφωνα με το έγγραφο του ευρωπαϊκού εξαμήνου, η Ελλάδα πρέπει να καταβάλει επιπλέον προσπάθειες για την αύξηση των θέσεων εργασίας στο τομέα των περιβαλλοντικών αγαθών και υπηρεσιών. Εντοπίζεται περιθώριο για την παροχή πιο στοχευμένης στήριξης της απασχόλησης με βάση τις ατομικές ανάγκες και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας σύμφωνα με τα σχέδια μετάβασης (πράσινο & ψηφιακός μετασχηματισμός, κυκλική οικονομία). Επιπροσθέτως, σημαντικές ενέργειες απαιτούνται για την έτι περαιτέρω βελτίωση των δεικτών αξιοπρεπούς εργασίας και οικονομικής ανάπτυξης, καθώς το 2023 σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ε.Ε., το ποσοστό της χώρας αναφορικά με την απασχόληση ανέρχεται σε 67,4% έναντι του μέσου όρου της Ε.Ε. που ανέρχεται στο 75,3%, όπως και το σταθερά υψηλό ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων (6,2% έναντι 2,1%) και των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (15,9% έναντι 11,2%). Αξίζει να επισημανθεί επίσης, ότι εντοπίζονται σημαντικές προκλήσεις για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, ενώ οι γυναίκες και τα άτομα με αναπηρία πλήττονται από την μακροχρόνια ανεργία. Η αναβάθμιση των δεξιοτήτων και η επανειδίκευση είναι παράγοντες καίριας σημασίας για τη στήριξη των θέσεων εργασίας στους μετασχηματιζόμενους τομείς, καθώς η ανάπτυξη δεξιοτήτων και η επανακατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού δύνανται να αποτελέσουν βασικοί παράγοντες επιτυχίας για μεταβαλλόμενους κλάδους, όπως η ενέργεια και η εξόρυξη. Στο πλαίσιο αυτό, η θέσπιση ενός συστήματος επιδοτούμενων θέσεων εργασίας στην Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να βελτιώσει τα ποσοστά της μακροχρόνιας ανεργίας και του κινδύνου φτώχειας, ενώ επιπροσθέτως, οι δράσεις επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, διά βίου μάθησης, αναβάθμισης των δεξιοτήτων και επανειδίκευσης, δύνανται να συμβάλλουν καίρια στους εθνικούς στόχους της Ελλάδας. Τέλος, επισημαίνεται ότι η απολιγνιτοποίηση, όπως αναμένονταν, μειώνει τις θέσεις εργασίας στις περιοχές ΔΑΜ και κυρίως στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Στη συγκεκριμένη Περιφέρεια φαίνεται να υπάρχουν δυσκολίες στη μετάβαση της τοπικής κοινωνίας σε ένα νέο παραγωγικό μοντέλο, απεξαρτημένο από το λιγνίτη, καθώς η μείωση των θέσεων εργασίας στο δευτερογενή τομέα συνοδεύεται με την αύξηση της ανεργίας στην Περιφέρεια.

Το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) ενσωματώνει μεγάλο εύρος δράσεων για την προώθηση θέσεων εργασίας στην πράσινη οικονομία, ιδίως με την ενίσχυση της απόκτησης δεξιοτήτων που είναι σημαντικές για την πράσινη μετάβαση. Η αύξηση των ποσοστών ανεργίας, ιδιαίτερα στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και στην ευρύτερη περιοχή της Μεγαλόπολης, έχει δημιουργήσει αυξημένες ανάγκες σε κοινωνικές υπηρεσίες στις συγκεκριμένες περιοχές. Το Πρόγραμμα δίνει έμφαση σε δράσεις αντιμετώπισης της ανεργίας, τόσο στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μεγαλόπολης. Οι εν λόγω δράσεις δύνανται να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των αυξημένων ποσοστών ανεργίας, ενώ ευθυγραμμίζονται με τις αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Ήδη, η Προτεραιότητα 4 του Προγράμματος έχει ενεργοποιηθεί ικανοποιητικά με την έκδοση εννέα προσκλήσεων για άμεσες παρεμβάσεις απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής, αναβάθμισης δεξιοτήτων και επανακατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού, προσαρμοστικότητας των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, αναβάθμισης κοινωνικών δομών που συμβάλλουν στην κοινωνική ένταξη και επανένταξη στην απασχόληση μειονεκτούντων ατόμων. Επιπλέον, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στις επηρεαζόμενες περιοχές ΔΑΜ έχει ήδη συμβάλει στην δημιουργία περίπου 3.500 νέων θέσεων εργασίας στις υφιστάμενες ή νέες επιχειρήσεις των ΕΣΔΑΜ Δυτικής Μακεδονίας και Μεγαλόπολης, με την προοπτική οι θέσεις αυτές να αυξηθούν έως το τέλος του 2025.

Ως προς την συμπληρωματικότητα του Προγράμματος με άλλα Προγράμματα αξίζει να τονιστεί ότι το Πρόγραμμα Ανθρώπινο Δυναμικό & Κοινωνική Συνοχή καλύπτει με τις εθνικές εμβέλειες δράσεις εκπαίδευσης, κατάρτισης-επανακατάρτισης ή απασχόλησης και τις επιλέξιμες στο ΠΔΑΜ γεωγραφικές περιοχές. Ως εκ τούτου, το ΠΔΑΜ δύναται είτε να συνεισφέρει συμπληρωματικά σε αυτές τις δράσεις ή να χρηματοδοτεί

διακριτές εξειδικευμένες δράσεις για την πλήρη κάλυψη των επιμέρους αναγκών. Πιο συγκεκριμένα, το ΠΔΑΜ επικεντρώνεται σε όσους θα συμπεριληφθούν στο Μητρώο Ωφελούμενων Ανέργων επιλέξιμων περιοχών ΔΑΜ, που καταρτίζεται από την ΔΥΠΑ και οι δράσεις θα στοχεύουν στους τομείς οικονομικής διαφοροποίησης (π.χ. ΑΠΕ, περιβαλλοντικές αποκαταστάσεις, κυκλική οικονομία, νέες βιομηχανικές ειδικότητες, κ.ά.). Επιπλέον, το ΠΔΑΜ επικεντρώνεται σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε ένα Μητρώο με ΚΑΔ δραστηριοτήτων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τη ΔΑΜ, καθώς και σε νέες μικρές επιχειρήσεις όσων περιλαμβάνονται στο Μητρώο ΔΑΜ. Επιπρόσθετα, το ΠΔΑΜ στοχεύει στην αξιοποίηση των υφιστάμενων κοινωνικών δομών, με παροχή διακριτών υπηρεσιών στους ωφελούμενους του Μητρώου ΔΑΜ σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς. Είναι σημαντικό να τονιστεί η συμπληρωματικότητα με δράσεις εκπαίδευσης, κατάρτισης-επανακατάρτισης ή απασχόλησης του ΠΔΑΜ με τα ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας, Πελοποννήσου, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου και Κρήτης, η στόχευση των οποίων διαφέρει ως προς το περιεχόμενο με αυτή του Προγράμματος ΔΑΜ, καθώς εστιάζει κατά κύριο λόγο σε τομείς Πολιτισμού, Τουρισμού (Αγροτουρισμού, πολιτιστικού ή θρησκευτικού τουρισμού, κ.ά.) και όχι σε τομείς στόχευσης του Προγράμματος ΔΑΜ. Τέλος, οι δράσεις του Ταμείου Ανάκαμψης για την προώθηση της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας μπορούν να ενισχυθούν από τις δράσεις του ΠΔΑΜ για τη δίκαιη εργασιακή μετάβαση και την ενδυνάμωση του ανθρώπινου κεφαλαίου, ιδίως στους τομείς της βιο-οικονομίας, της κυκλικής οικονομίας και νέων βιομηχανικών ειδικοτήτων.

Στο πλαίσιο της 1ης αναθεώρησης του Προγράμματος ενισχύονται οι πόροι της Δράσης «Κέντρα Δεξιότητων και Απασχόλησης» με 20 εκ. €, προκειμένου να αναπτυχθούν Κέντρα Δεξιότητων και στις νησιωτικές Περιφέρειες (αρχικά προβλεπόταν 2 Κέντρα Δεξιότητων στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και 1 στη Μεγαλόπολη). Τα Κέντρα Δεξιότητων πρακτικά αποτελούν ένα δίκτυο παροχής εξατομικευμένων υπηρεσιών για την ανάπτυξη δεξιότητων, την προώθηση στην απασχόληση και την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας για τους άνεργους, εργαζόμενους, εργοδότες και νέους επιχειρηματίες και αναμένεται να συμβάλλουν στην προσαρμογή και τον μετασχηματισμό του ανθρώπινου δυναμικού στο νέο παραγωγικό μοντέλο, με προτεραιότητα στους τομείς του αναπτυξιακού προτύπου κάθε περιοχής. Επιπρόσθετα, τα Κέντρα Δεξιότητων θα συνεργάζονται με τους Δήμους και τους τοπικούς κοινωνικούς και επαγγελματικούς φορείς για την πληρέστερη διάγνωση των αναγκών στην αγορά εργασίας, κατά την υλοποίηση του νέου αναπτυξιακού προτύπου, καθώς και με τον Μηχανισμό Στήριξης της Επιχειρηματικότητας για τη Δίκαιη Μετάβαση (Προτεραιότητα 1 ΠΔΑΜ), ενώ παράλληλα οι εκροές τους θα τροφοδοτούν τη νέα ομαδοποιημένη Δράση της Προτεραιότητας 4 «Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης για το σύνολο του εργατικού δυναμικού», π/υ 75,3 εκ. €, διασφαλίζοντας ότι οι νέες δράσεις που θα εξειδικευθούν θα ανταποκρίνονται με το βέλτιστο δυνατό τρόπο στις ιδιαίτερες ανάγκες των τοπικών αγορών εργασίας.

4.2.5. Προτεραιότητα 5. Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Μικρής Κλίμακας (ΤΔΜ)

Ειδικές Συστάσεις: Σύμφωνα με το έγγραφο του ευρωπαϊκού εξαμήνου, στην Ελλάδα οι οικονομικές και κοινωνικές επιδόσεις σε επίπεδο περιφερειών διακρίνονται από μεγάλες διακυμάνσεις και διαφοροποιήσεις, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη λήψη πρωτοβουλιών και υιοθέτηση ενεργειών για την αντιστροφή των αρνητικών επιδόσεων και την επίτευξη ισόρροπης ανάπτυξης, ώστε να αμβλυνθούν τα κοινωνικοοικονομικά εμπόδια και να βελτιωθούν οι δείκτες κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και ποιότητας ζωής. Ο βασικός παράγοντας που οδηγεί σε περιφερειακές ανισότητες είναι η μη ισορροπημένη πληθυσμιακή κατανομή και οικονομική δραστηριότητα, καθώς πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού της Ελλάδας και το 60% της οικονομικής της δραστηριότητας συγκεντρώνονται σε δύο (2) Περιφέρειες (Αττική και Κεντρική Μακεδονία). Ως εκ τούτου, ορισμένες περιφέρειες βρίσκονται σε αναπτυξιακό τέλμα καθώς είναι αντιμέτωπες με την συνεχή ύφεση της οικονομικής ανάπτυξης, της απασχόλησης και της παραγωγικότητας και απαιτείται η ανάσχεση της μέσω της ανάπτυξης νέων και διαφοροποιημένων οικονομικών δραστηριοτήτων. Επιπρόσθετα, εντοπίζεται η ανάγκη για την περαιτέρω προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας, των αστικών υποδομών και η επέκταση των βιώσιμων μεταφορών με την επιτάχυνση της απανθρακοποίησης του τομέα των μεταφορών και την προώθηση της χρήσης ηλεκτρικών οχημάτων. Τέλος, παρά την σημαντική πρόοδο που έχει καταγραφεί ως προς την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων με στόχο την επιτάχυνση της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, απαιτείται η συνέχιση και η ενδυνάμωση των προσπάθειών, προκειμένου να επιτευχθούν οι φιλόδοξοι στόχοι που έχουν τεθεί.

Το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) ενσωματώνει ολοκληρωμένες αναπτυξιακές παρεμβάσεις σε αστικές και αγροτικές περιοχές για την υποστήριξη των Περιφερειών ΔΑΜ, με στόχο την αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων και των εμποδίων για την περιφερειακή ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, στηρίζει δράσεις που στοχεύουν στην ελκυστικότητα των κοινοτήτων, που βρίσκονται εγγύτερα στα λιγνιτωρυχεία και τις μονάδες παραγωγής ενέργειας, ως τόπων εργασίας και κατοικίας, καθώς οι συγκεκριμένες αντιμετωπίζουν εντονότερα το διττό πρόβλημα της κοινωνικο-οικονομικής και περιβαλλοντικής

υποβάθμισης. Ενσωματώνει, επίσης, δράσεις υποστήριξης της τοπικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας μέσω της δημιουργίας συνεταιρισμών και κοινωνικών επιχειρήσεων που προωθούν την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την παραγωγικότητα.

Όσον αφορά στη συμπληρωματικότητα, για τις δράσεις που σχετίζονται με τη βελτίωση της «ποιότητας ζωής και τις ολοκληρωμένες αναπτυξιακές παρεμβάσεις σε αστικές και αγροτικές περιοχές», οι παρεμβάσεις που θα χρηματοδοτηθούν από το ΠΔΑΜ θα προκύψουν από τον σχεδιασμό των ΟΧΕ των περιοχών ΔΑΜ, λαμβάνοντας υπόψη τις προβλέψεις των Κανονισμών και τις σχετικές κατευθύνσεις των εθνικών συντονιστικών αρχών, θα είναι συμπληρωματικές των παρεμβάσεων που χρηματοδοτηθούν από τα οικεία ΠΕΠ και θα συνάδουν με τη λογική παρέμβασης και τις επιλεξιμότητες του ΤΔΜ. Σε ό,τι αφορά στην υλοποίηση της εθνικής πρωτοβουλίας “GReco islands” (πρωτοβουλία υπό το συντονισμό και εποπτεία του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών), η οποία αφορά σε περιορισμένο αριθμό νησιών, αυτή θα χρηματοδοτηθεί πρωτίστως από το Πρόγραμμα ΠΕΚΑ. Το ΠΔΑΜ θα συμβάλλει συμπληρωματικά, χρηματοδοτώντας δράσεις ενεργειακού χαρακτήρα που σχετίζονται/συμβάλλουν στο «πρασίνισμα» των νησιών, δράσεις ενδυνάμωσης του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού και δράσεις ψηφιακού/ών χαρακτήρα/εφαρμογών σύμφωνα με τις ειδικότερες επιλεξιμότητες του ΤΔΜ. Επιπρόσθετα, τα οικεία ΠΕΠ θα μπορούν συμπληρωματικά να συμβάλλουν ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των πόρων τους σε δράσεις που δεν είναι επιλέξιμες στα ανωτέρω προγράμματα.

Στο πλαίσιο της 1ης αναθεώρησης του Προγράμματος απαιτείται, εκ του Γενικού Κανονισμού, η δημιουργία διακριτής Προτεραιότητας για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, καθώς αποτελεί την μοναδική Περιφέρεια ΔΑΜ που βρίσκεται σε στάδιο «μετάβασης» και έχει διαφορετικό ποσοστό συγχρηματοδότησης. Συνολικά, στις δράσεις της Προτεραιότητας 5 του Προγράμματος που στοχεύουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής, τις ολοκληρωμένες αναπτυξιακές παρεμβάσεις σε αστικές και αγροτικές περιοχές καθώς και στα Greco Islands μετά την αναθεώρηση προβλέπεται αύξηση του π/υ κατά 13,54 εκ. € (ΔΔ).

4.3. Πρόοδος του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) - Συμβολή του Προγράμματος

4.3.1. Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)

Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) συνιστά το στρατηγικό σχέδιο της Ελλάδας για τα θέματα του Κλίματος και της Ενέργειας και περιλαμβάνει έναν αναλυτικό οδικό χάρτη για την επίτευξη συγκεκριμένων ενεργειακών και κλιματικών στόχων έως το έτος 2030 και μακροπρόθεσμα έως το έτος 2050. Το ΕΣΕΚ κυρώθηκε αρχικά με την υπ’ αριθμ. 4/23.12.2019 Απόφαση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Οικονομικής Πολιτικής (ΦΕΚ 4893/Β/31.12.2019) και καταρτίστηκε λαμβάνοντας υπόψη τους κεντρικούς Ευρωπαϊκούς στόχους που είχαν τεθεί στο πλαίσιο της Ενεργειακής Ένωσης, αλλά και τους στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, φιλοδοξώντας να συμβάλει στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.

Τον Δεκέμβριο του 2024 κυρώθηκε το αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (Απόφαση 3/15.12.2024 του Κυβερνητικού Συμβουλίου Οικονομικής Πολιτικής²⁰ – ΦΕΚ 6983/19.12.2024), σύμφωνα με την ενωσιακή υποχρέωση για επικαιροποίησή του, με ενσωμάτωση των συστάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (RE-PowerEU και Fit-for-55 στο πλαίσιο του Green Deal) και του Εθνικού Κλιματικού Νόμου (Ν.4936/2022), καθώς και των υπό τελική διαμόρφωση Οδηγιών για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και την ενεργειακή αποδοτικότητα.

Το αναθεωρημένο ΕΣΕΚ έχει καταρτισθεί με βασική αρχή την ελαχιστοποίηση του κόστους της ενεργειακής μετάβασης για το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Προσαρμοσμένο στα νέα δεδομένα που προέκυψαν τα τελευταία χρόνια και στις εξελίξεις που έχουν αλλάξει ριζικά την οικονομία και τις αγορές ενέργειας, εξυπηρετεί τρεις σκοπούς: α) εξηγήει τη γενική στρατηγική για το πώς θα επιτύχει η χώρα την κλιματική ουδετερότητα έως το έτος 2050, β) παρουσιάζει τις πολιτικές που θα διευκολύνουν στην επίτευξη του στόχου, με έμφαση το ενδιάμεσο στάδιο επίτευξης των στόχων το έτος 2030 και γ) ποσοτικοποιεί την πολιτική, δίνοντας έτσι μια εικόνα για τις κύριες τάσεις και τις τάξεις μεγέθους των διαφόρων μεταβλητών.

Η αναθεώρηση του ΕΣΕΚ ενσωματώνει πιο φιλόδοξους στόχους για την Ελλάδα, εστιάζοντας στην επιτάχυνση της μετάβασης σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την απολignιτοποίηση, την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας μέχρι το 2050.

²⁰ Βλ. <https://www.forin.gr/articles/article/82652/kusoip-3-2024>

4.3.2. Πρόοδος προς την επίτευξη των στόχων του ΕΣΕΚ

Η πρόοδος της Ελλάδας ως προς την επίτευξη των κύριων στόχων του ΕΣΕΚ συνοψίζεται ως εξής:

- **Αύξηση της Συμμετοχής των ΑΠΕ στην Ενεργειακή Κατανάλωση:** Η Ελλάδα σημείωσε σημαντική πρόοδο στην ενσωμάτωση ΑΠΕ στην ηλεκτροπαραγωγή. Οι ΑΠΕ καλύπτουν περίπου το 35% της συνολικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, με το στόχο να φτάσουν το 70% έως το 2030. Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν υλοποιηθεί μεγάλες επενδύσεις φωτοβολταϊκών και αιολικών πάρκων. Η ενσωμάτωση των ΑΠΕ εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τεχνικές προκλήσεις, όπως η διαχείριση της ασταθούς παραγωγής από αιολικά και φωτοβολταϊκά συστήματα και η ανάγκη για συστήματα αποθήκευσης ενέργειας.
- **Μείωση Εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου:** Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα μειώνονται, αν και δεν έχει επιτευχθεί ακόμα ο στόχος της μείωσης κατά 55% έως το 2030. Η μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα, ειδικά από τον άνθρακα, με την απολιγνιτοποίηση του ενεργειακού τομέα, αναμένεται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο. Η πρόοδος προς την πλήρη απολιγνιτοποίηση και η αντικατάσταση του λιγνίτη με ΑΠΕ δεν έχει ολοκληρωθεί και απαιτείται περαιτέρω αναβάθμιση των ενεργειακών υποδομών και της τεχνολογίας αποθήκευσης ενέργειας.
- **Βελτίωση Ενεργειακής Αποδοτικότητας:** Σημαντικά βήματα έχουν γίνει στην ενίσχυση της ενεργειακής αποδοτικότητας, κυρίως μέσω της ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων και της εφαρμογής συστημάτων εξοικονόμησης ενέργειας. Η ενεργειακή αναβάθμιση των δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων συνεχίζεται με στόχο την επίτευξη των στόχων της Ε.Ε. για το 2030.
- **Ηλεκτροκίνηση:** Η ηλεκτροκίνηση αναπτύσσεται, αλλά η χώρα εξακολουθεί να βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο σε σχέση με τις πιο προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο, η Ελλάδα επενδύει στην ανάπτυξη υποδομών φόρτισης και κινήτρων για την αγορά ηλεκτρικών οχημάτων. Η ενίσχυση της υποδομής φόρτισης και οι φορολογικές ελαφρύνσεις για την αγορά ηλεκτρικών οχημάτων δείχνουν θετική πρόοδο.
- **Αναβάθμιση των Υποδομών Ενέργειας:** Ο τομέας της ηλεκτρικής ενέργειας αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς, ενώ προγραμματίζονται και ολοκληρώνονται νέες διασυνδέσεις με άλλες χώρες (όπως και η διασύνδεση της Κρήτης με την ηπειρωτική Ελλάδα). Η προώθηση της διασύνδεσης του ηλεκτρικού δικτύου με άλλες χώρες της Ε.Ε. και η ανάπτυξη συστημάτων αποθήκευσης ενέργειας αποτελούν σημαντικά βήματα για την αναβάθμιση των ενεργειακών υποδομών. Η περαιτέρω ανάπτυξη υποδομών αποθήκευσης και η αντιμετώπιση της ανάγκης για ισχυρότερα και πιο ευέλικτα δίκτυα, παραμένει σημαντική πρόκληση.

Συνοπτικά, η Ελλάδα έχει σημειώσει πρόοδο στους περισσότερους τομείς του ΕΣΕΚ, αλλά η επίτευξη των φιλόδοξων στόχων για το 2030 απαιτεί επιτάχυνση των δράσεων και περαιτέρω επενδύσεις. Οι κύριες προκλήσεις περιλαμβάνουν την πλήρη απολιγνιτοποίηση, την ανάπτυξη υποδομών αποθήκευσης ενέργειας, την ενίσχυση της ηλεκτροκίνησης και τη διασφάλιση της ενεργειακής αποδοτικότητας σε όλη τη χώρα. Συμπερασματικά, η Ελλάδα προχωρά σε ικανοποιητικό ρυθμό, αλλά η πλήρης επίτευξη των στόχων του ΕΣΕΚ θα απαιτήσει συνεχείς προσπάθειες, στρατηγικές και μέτρα για την ενίσχυση των βιώσιμων ενεργειακών υποδομών και την περαιτέρω βελτίωση των τεχνολογιών στον τομέα της ενέργειας και του κλίματος.

4.3.3. Συμβολή του Προγράμματος στους Στόχους του ΕΣΕΚ

Κατά την περίοδο εκπόνησης των ΕΣΔΙΜ και του Προγράμματος τέθηκε σε ισχύ το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, ενώ σήμερα βρίσκεται σε ισχύ το αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, όπως προαναφέρθηκε. Το αναθεωρημένο ΕΣΕΚ παρουσιάζει το χρονοδιάγραμμα απόσυρσης των λιγνιτικών μονάδων, ενσωματώνει στόχους από την εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία, δίνοντας έμφαση στην επέκταση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στην ανάπτυξη δικτύων, στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και στον εξηλεκτρισμό των μεταφορών, της θέρμανσης και της ψύξης. Επιπλέον, εισάγει νέους τομείς όπως η υπεράκτια αιολική ενέργεια, η αποθήκευση ενέργειας, τα ανανεώσιμα καύσιμα, η δέσμευση άνθρακα και τα μέτρα προσαρμογής, με στόχο την καθιέρωση της Ελλάδας ως ενεργειακού κόμβου.

Καταρχάς, στο αναθεωρημένο ΕΣΕΚ παραμένει επίκαιρη η στόχευση της Ελληνικής Κυβέρνησης για την πλήρη απολιγνιτοποίηση έως το 2028, η οποία αντανακλάται και στα οικεία ΕΣΔΙΜ και το ΠΔΑΜ και η οποία αποτέλεσε και σύσταση της ΕΕ στο σχέδιο του αναθεωρημένου ΕΣΕΚ²¹.

²¹ Βλ. Commission Recommendation, assessment (SWD) and factsheet on the draft updated NECP of Greece, https://commission.europa.eu/publications/commission-recommendation-assessment-swd-and-factsheet-draft-updated-national-energy-and-climate-16_en

Όσον αφορά στα υπόλοιπα σημεία, από την αξιολόγηση προκύπτει ότι τα ΕΣΔΙΜ και το ΠΔΑΜ υπήρξαν προωθημένα κείμενα ως προς τον ενεργειακό τομέα και την κλιματική αλλαγή, ενσωματώνοντας τους στόχους πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και περιλαμβάνοντας δράσεις για τα εξής σημεία που εκφράστηκαν με το Fit-for-55, το RE-PowerEU και το αναθεωρημένο ΕΣΕΚ:

1. Περαιτέρω ανάπτυξη των ΑΠΕ.
2. Ανάπτυξη των δικτύων ηλεκτρισμού.
3. Περαιτέρω βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης.
4. Εξηλεκτρισμό οδικών μεταφορών.
5. Αποθήκευση ενέργειας.
6. Εξηλεκτρισμό τομέα θέρμανσης/ ψύξης μέσω εγκατάστασης αντλιών θερμότητας.
7. Ανάπτυξη των ανανεώσιμων αερίων καυσίμων.
8. Διασφάλιση της προμήθειας των κρίσιμων και στρατηγικών ορυκτών πρώτων υλών μέσω της ανακύκλωσης μπαταριών και φωτοβολταϊκών πλασιών.

Παράλληλα, το ΕΣΔΙΜ της Δυτικής Μακεδονίας²² στοχεύει στην ανάδειξη της περιοχής σε εναλλακτικό ενεργειακό κόμβο, χάρη στην αξιοποίηση των τοπικών πλεονεκτημάτων (διαθέσιμη γη, δίκτυα, μονάδες και εξοπλισμός, ανθρώπινο δυναμικό, νερό), συμβάλλοντας στον στόχο του αναθεωρημένου ΕΣΕΚ για την ανάδειξη της Ελλάδας ως ενεργειακού κόμβου και εξαγωγέα πράσινης ενέργειας.

Τέλος, όσον αφορά στα Greco Islands, το αναθεωρημένο ΕΣΕΚ αναφέρει ότι έχουν συμπεριληφθεί δράσεις προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Σημειώνεται ότι το ΤΔΜ χρηματοδοτεί δράσεις μετριασμού της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, το ΠΔΑΜ είναι συναφές με το Άρθρο 21, «Μετασχηματισμός αναπτυξιακού υποδείγματος των νησιών και μετάβασή τους στην κλιματική ουδετερότητα», του Εθνικού Κλιματικού Νόμου (ΦΕΚ 105 Α' 2022)²³. Ως εκ τούτου, η στόχευση του ΠΔΑΜ δεν μεταβάλλεται ως προς τα Greco Islands.

Αναλυτικά ανά Προτεραιότητα του Προγράμματος:

Προτεραιότητα 1. Ενίσχυση και Προώθηση Επιχειρηματικότητας

Στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 1, που επικεντρώνεται στην ενίσχυση και προώθηση της επιχειρηματικότητας, μεταξύ άλλων δύναται να χρηματοδοτηθούν και επενδύσεις ενεργειακού χαρακτήρα, με έμφαση σε νέες τεχνολογίες, όπως είναι για παράδειγμα το πράσινο υδρογόνο. Ειδικότερα στη Δυτική Μακεδονία περιλαμβάνονται εμβληματικά έργα, που σηματοδοτούν τον παραγωγικό μετασχηματισμό και τη στροφή της περιφέρειας στην ΕΤΑΚ και τον ενεργειακό τομέα: α) Ζώνη Καινοτομίας, β) Πράσινο Κέντρο Δεδομένων και Υπερυπολογιστή ΠΔΜ, γ) Κόμβος Καινοτομίας για το πράσινο υδρογόνο και την αποθήκευση ενέργειας στην ΠΔΜ. Για τις ηπειρωτικές λιγνιτικές περιοχές (Δυτική Μακεδονία και Μεγαλόπολη) η προτεραιότητα 1 εστιάζει, αφενός στον μετασχηματισμό και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των υφιστάμενων επιχειρήσεων, οι οποίες χρήζουν στήριξης για τη μετάβασή τους στην οικονομία μηδενικών ρύπων και αφετέρου στην ίδρυση και προσέλκυση νέων επιχειρήσεων, που δημιουργούν θέσεις απασχόλησης και οδηγούν σε οικονομική διαφοροποίηση, εκσυγχρονισμό και μετασχηματισμό του υφιστάμενου παραγωγικού μοντέλου. Τέλος, αναφορικά με τις νησιωτικές περιοχές μετάβασης, δίνεται έμφαση στην εφαρμογή σχεδίων ψηφιακού μετασχηματισμού και μείωσης ανθρακικού αποτυπώματος.

Προτεραιότητα 2. Ενεργειακή Μετάβαση – Κλιματική Ουδετερότητα

Η Προτεραιότητα 2 είναι αμιγώς ενεργειακού ενδιαφέροντος, στοχεύοντας στην ενεργειακή μετάβαση και στην κλιματική ουδετερότητα μέσω επενδύσεων ενεργειακής αποδοτικότητας, παραγωγής και αποθήκευσης καθαρής ενέργειας, καθώς και χρήσης/αξιοποίησής της από τις τοπικές κοινωνίες. Επικεντρώνεται σε τρεις βασικές κατηγορίες δράσεων/επενδύσεων, ήτοι ενεργειακή αποδοτικότητα, καθαρή Ενέργεια και έξυπνη ενέργεια.

²² Βλ. ΕΣΔΙΜ Δυτικής Μακεδονίας, https://eydam.gr/wp-content/uploads/2022/12/Dikaih_Anptyxiaki_Metavasi_2021EL16JTPR001-1.3.pdf

²³ Βλ. https://www.elinyae.gr/sites/default/files/2022-05/105a_2022.pdf

Προτεραιότητα 3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης – Κυκλική οικονομία

Στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 3 του Προγράμματος επιδιώκεται η αναπροσαρμογή των χρήσεων γης στα λιγνιτικά πεδία και η ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας και προβλέπονται:

- Έργα/επενδύσεις για την αναγέννηση και επανάχρηση (repurposing) των αποκατεστημένων λιγνιτικών γαιών (Δυτική Μακεδονία και Μεγαλόπολη) για να υποδεχτούν νέες οικονομικές δραστηριότητες, ήτοι την κατασκευή των αναγκαίων υποδομών (πράσινες υποδομές και τεχνικά έργα αναπροσαρμογής χρήσεων γης) ή/και των ανωδομών για την εφαρμογή των νέων χρήσεων γης (π.χ. επιχειρηματικά πάρκα) με στόχο τη μετάβαση των επηρεαζόμενων περιοχών σε ένα νέο οικονομικό μοντέλο.

Προτεραιότητα 4. Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση

Βασική επιδίωξη είναι η αντιμετώπιση των κοινωνικο-οικονομικών συνεπειών της μετάβασης με παρεμβάσεις για την προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού σε δεξιότητες και επαγγέλματα σε σχέση με τις νέες παραγωγικές δραστηριότητες, με επιμέρους στόχους:

- Η διατήρηση των υφιστάμενων θέσεων εργασίας και περιορισμού της ανεργίας
- Η δημιουργία νέων και θέσεων εργασίας υψηλής ειδίκευσης σε νέες ειδικότητες με θετικό αντίκτυπο στο τοπικό εισόδημα
- Η διασφάλιση της ισότητας, της ένταξης και της μη διάκρισης

Στο πλαίσιο αυτό προβλέπονται οι ακόλουθες βασικές κατηγορίες δράσεων:

- Άμεσες παρεμβάσεις απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής στις επηρεαζόμενες περιοχές
- Προώθηση της απασχόλησης
- Αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανακατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού
- Προσαρμοστικότητα εργαζομένων και επιχειρήσεων
- Κοινωνικοοικονομική ένταξη
- Υποδομές επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης
- Υποδομές κοινωνικής φροντίδας και πρόνοιας
- Εξοικείωση - Ευαισθητοποίηση κοινωνικού και οικονομικού ιστού

Προτεραιότητα 5. Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Μικρής Κλίμακας – GReco islands

Στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 5 προβλέπονται έργα και επενδύσεις που συνδέονται με την ενεργειακή μετάβαση των περιοχών ΔΑΜ και αναδεικνύονται μέσα από ολοκληρωμένες εδαφικές στρατηγικές, όπως είναι οι ΟΧΕ και η εθνική Πρωτοβουλία GReco Islands.

Η πρωτοβουλία GReco Islands αποτελεί μια ολιστική, προσέγγιση για την πράσινη μετάβαση των νησιών της Ελλάδας και εκφράζει, εκτός των άλλων, τη νησιωτική πτυχή του ΕΣΕΚ. Επικεντρώνεται στην επιτυχή μετάβαση των ελληνικών νησιών προς την κλιματική ουδετερότητα με παράλληλη τόνωση των τοπικών οικονομιών μέσω δέσμης αλληλοσυμπληρούμενων δράσεων υπό το πρίσμα της αειφόρου ανάπτυξης.

Οι βασικοί τομείς παρέμβασης αφορούν στους τέσσερις παρακάτω θεματικούς άξονες:

- Ενεργειακή μετάβαση, όπου ο βασικός στόχος είναι η επίτευξη Ενεργειακής και Κλιματικής Ουδετερότητας. Αυτή θα επιτευχθεί με τη μέγιστη αξιοποίηση των Ανανεώσιμων Πηγών, μέσω υβριδικών συστημάτων ηλεκτροπαραγωγής, αποθήκευσης ενέργειας, παραγωγή υδρογόνου, την αύξηση της ενεργειακής εξοικονόμησης στον κτηριακό τομέα, αλλά και σε όλους τους τομείς δραστηριότητας όπως είναι ο τουριστικός κ.ά.
- Βιώσιμη διαχείριση πόρων
- Προστασία περιβάλλοντος
- Επιχειρηματικότητα και καινοτομία

Οι παρεμβάσεις στους ανωτέρω τομείς αναμένεται να έχουν σημαντική θετική επίπτωση στον τουρισμό των νησιών. Τόσο οι παρεμβάσεις για πράσινη ενέργεια και βελτίωση ενεργειακής απόδοσης, όσο και οι παρεμβάσεις στην βιώσιμη κινητικότητα, αναμένεται να μεταβάλλουν την εικόνα των νησιών, προσδίδοντας

του ένα «πράσινο» προφίλ και ενισχύοντας έτσι την ελκυστικότητά τους προς αυτούς που θέλουν να τα επισκεφτούν.

Η πρωτοβουλία “GReco Islands” κινητοποιεί πόρους από όλα τα Ταμεία, Προγράμματα και γενικότερα πηγές χρηματοδότησης.

Οι παρεμβάσεις που θα χρηματοδοτηθούν από το ΠΔΑΜ θα προσδιοριστούν κατά τον σχεδιασμό των ΟΧΕ, θα είναι συμπληρωματικές των παρεμβάσεων που χρηματοδοτηθούν από τα αντίστοιχα Επιχειρησιακά Προγράμματα και θα συνάδουν με τη λογική παρέμβασης και τις επιλεξιμότητες του ΤΔΜ.

Η εθνική πρωτοβουλία “ GReco islands” θα χρηματοδοτηθεί πρωτίστως από το ΠΕΚΑ. Το ΠΔΑΜ θα συμβάλλει μόνο συμπληρωματικά χρηματοδοτώντας δράσεις ενεργειακού χαρακτήρα που σχετίζονται/συμβάλλουν στο «πρασίνισμα» των νησιών, δράσεις ενδυνάμωσης του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού και δράσεις ψηφιακού/ών χαρακτήρα/εφαρμογών σύμφωνα με τις ειδικότερες επιλεξιμότητες του ΤΔΜ.

4.4. Πρόοδος εφαρμογής των αρχών του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΠΚΔ) - Συμβολή του Προγράμματος

Το ΠΔΑΜ σχετίζεται με τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, καθώς στοχεύει σε παραγωγικές επενδύσεις σε επιχειρήσεις (συμπεριλαμβάνοντας, μάλιστα, και τις μεγάλες επιχειρήσεις) και στη δημιουργία θέσεων εργασίας σε αυτές, ενώ ταυτόχρονα περιλαμβάνει δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης για νέες δεξιότητες και θέσεις μαθητείας.

Ειδικότερα, οι δράσεις του ΠΔΑΜ σχετίζονται με τους ευρύτερους στόχους του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, ιδίως όσον αφορά στις ίσες ευκαιρίες, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την ανάπτυξη δεξιοτήτων (Κεφάλαιο Ι), και σε μικρότερο βαθμό με τους δίκαιους όρους εργασίας (Κεφάλαιο ΙΙ) και ευθυγραμμίζονται:

- με την Αρχή 1 του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, η οποία αφορά το δικαίωμα σε ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, κατάρτιση και διά βίου μάθηση.
- με την Αρχή 2, για την ίση μεταχείριση και ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας για τις γυναίκες και τους νέους,
- με την Αρχή 4 του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, η οποία δίνει έμφαση στο δικαίωμα έγκαιρης και εξατομικευμένης βοήθειας για τη βελτίωση των προοπτικών απασχόλησης,
- με την Αρχή 5, η οποία προωθεί την ασφαλή και ευπροσάρμοστη απασχόληση.

Η πλέον συναφής Προτεραιότητα 4, «Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση», έχει ήδη ενεργοποιηθεί επιχειρώντας να καλύψει τις βραχυπρόθεσμες ανάγκες των ανέργων των περιοχών παρέμβασης και να μετριάσει τις επιπτώσεις της μετάβασης σε μια οικονομία μηδενικών ρύπων, ενώ έχουν υλοποιηθεί δράσεις ενημέρωσης και κινητοποίησης των νέων²⁴. Την επόμενη περίοδο πρόκειται να εκδοθούν προσκλήσεις που θα στηρίξουν τη σύνδεση της απασχόλησης με τις ωφελούμενες επιχειρήσεις της Προτεραιότητας 1, «Ενίσχυση και Προώθηση Επιχειρηματικότητας», καθώς και προσκλήσεις που θα αφορούν σε γυναίκες και σε νέους, βάσει των συμπερασμάτων σχετικής εμπειρογνωμοσύνης για την Προτεραιότητα 4²⁵.

5. Βασικά αποτελέσματα της Αξιολόγησης Εφαρμογής του Προγράμματος

Σύμφωνα και με τα συμπεράσματα της Ενδιάμεσης Αξιολόγησης του Προγράμματος «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση»²⁶, το ΠΔΑΜ παρουσιάζει την ακόλουθη εικόνα:

- ▣ Παρά την ικανοποιητική ενεργοποίηση του Προγράμματος, παρατηρείται **σημαντική υστέρηση στην επίτευξη των στόχων** του, ιδίως ως προς τα ορόσημα 2024, καθώς το ποσοστό ολοκληρωμένων έργων είναι πολύ χαμηλό και στις περισσότερες περιπτώσεις, μηδενικό. Αυτή η υστέρηση δημιουργεί εύλογες

²⁴ Βλ. Youth Summit Αρκαδίας, <https://eydam.gr/24-10-2024-evdam-ichiro-paron-apo-tous-neous-tis-perifereias-peloponnisou-sto-youth-summit-arkadias-tou-programmatos-dikaiis-anaptyxiakis-metavasis-2021-2027/>

²⁵ Βλ. ΔΑ ΠΔΑΜ (2024). Μελέτη Σκοπιμότητας για την Αναβάθμιση και Εν δυνάμει Ολοκλήρωση ή/και Προσαρμογή των Δράσεων της Προτεραιότητας 4 του ΠΔΑΜ σχετικά με την Αναβάθμιση των Δεξιοτήτων.

²⁶ Έκθεση ανάλυσης και εκτίμησης κινδύνων εφαρμογής του Προγράμματος ‘Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση 2021-2027’ και σχέδιο δράσης για την επικαιροποίηση της στρατηγικής και την αναπροσαρμογή του μίγματος των δράσεων του.

επιφυλάξεις ως προς την επίτευξη των Στόχων (2029), σε επιμέρους κατηγορίες δράσεων του Προγράμματος.

- Το Πρόγραμμα «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» 2021-2027 παρουσιάζει μικτή εικόνα ως προς την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των Δράσεων του.

Η οικονομική πρόοδος του προγράμματος, μέχρι 31.12.2024, δείχνει σχετικά ικανοποιητική ενεργοποίηση πόρων (έχει εξειδικευθεί το 63,7% των διαθέσιμων πόρων και οι προσκλήσεις αντιστοιχούν στο 52,8% των πόρων), ωστόσο οι εντάξεις έργων είναι σε χαμηλό επίπεδο (25,2%) και η απορρόφηση των διαθέσιμων πόρων ιδιαίτερα χαμηλή (οι δαπάνες στις 31.12.24 αντιστοιχούν μόλις στο 2,5% του προϋπολογισμού του Προγράμματος).

- Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα υλοποίησης του Προγράμματος ανά Προτεραιότητα, εξαιρώντας τις Προτεραιότητες 3 «Αναπροσαρμογή χρήσεων γης – κυκλική οικονομία» και 5 «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας», που δεν έχουν ακόμα ενταγμένα έργα, οι υπόλοιπες Προτεραιότητες του προγράμματος παρουσιάζουν ικανοποιητική εξέλιξη όσον αφορά την εξειδίκευση και τις προσκλήσεις, αλλά οι εντάξεις έργων παρουσιάζουν σχετικά ικανοποιητική πρόοδο μόνο στις Προτεραιότητες 4 «Δίκαιη εργασιακή μετάβαση» και 6 «Τεχνική Βοήθεια». Σημαντική υστέρηση παρατηρείται στις εντάξεις των υπολοίπων Προτεραιοτήτων και στις απορροφήσεις των πόρων, με το μέγιστο ποσοστό να εμφανίζεται στην Τεχνική Βοήθεια (6,8%).

Ειδικότερα ανά Προτεραιότητα:

- Στο πλαίσιο της Προτεραιότητας 1, σε επίπεδο εξειδικεύσεων, προσκλήσεων και εντάξεων το πρόγραμμα εμφανίζει ικανοποιητική εικόνα όσον αφορά σε δράσεις καινοτομίας (1.1) και επιχειρηματικότητας (1.2, 1.3, 1.4), όπου κατανέμεται το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού της Προτεραιότητας.
- Όσον αφορά στις ενεργειακές δράσεις της Προτεραιότητας 2, παρατηρείται ένα διυλισμός. Οι δράσεις (2.1, 2.2) που αφορούν σε ώριμες τεχνολογίες (ενεργειακή εξοικονόμηση, αντλίες θερμότητας, κ.λπ.) εμφανίζονται με υψηλό βαθμό εξειδίκευσης και έκδοσης προσκλήσεων, ενώ καταγράφονται εντάξεις και ΝοΔε. Αντίθετα, οι δράσεις (2.3) που σχετίζονται με πιο καινοτόμες τεχνολογίες ή σύνθετα έργα (αντλησιοταμίευση, αλυσίδα αξίας βιομάζας, κ.λπ.) εμφανίζονται με σημαντική υστέρηση έναντι των πρώτων σε όλα τα σχετικά πεδία (μηδενικές προσκλήσεις, εντάξεις, ΝοΔε).
- Αντίστοιχη είναι η εικόνα όσον αφορά στις δράσεις της Προτεραιότητας 3. Οι περισσότεροι συμβατικές δράσεις (3.1), που αφορούν στην αναπροσαρμογή των εδαφών και των εγκαταστάσεων στα πρώην λιγνιτικά πεδία, προκύπτει ότι υλοποιούνται και μάλιστα, με επιταχυνόμενους ρυθμούς (εκδόθηκαν προσκλήσεις και αναμένονται εντάξεις). Οι δράσεις της κυκλικής οικονομίας (3.2), που πρακτικά αφορούσαν στην ανακύκλωση Φ/Β, μπαταριών, κ.ο.κ., δεν έχουν εξειδικευτεί.
- Στην Προτεραιότητα 4 έχουν εξειδικευτεί οι δράσεις (4.1, 4.2, 4.5) που αφορούν σε άμεσες παρεμβάσεις ποιοτικής αναβάθμισης των προσόντων και κοινωνικοοικονομικής ένταξης των ανέργων των περιοχών μετάβασης (περίπου 2/5 του προϋπολογισμού της προτεραιότητας), έχουν εκδοθεί οι αντίστοιχες προσκλήσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις (4.1, 4.2) καταγράφονται και ΝοΔε. Στις υπόλοιπες δράσεις καταγράφεται χρονική υστέρηση.
- Αναφορικά με την Προτεραιότητα 5, δεν σημειώνεται πρόοδος στην ενεργοποίηση και υλοποίησή της.
- Η Προτεραιότητα 6 «Τεχνική Βοήθεια» παρουσιάζει ικανοποιητική πρόοδο υλοποίησης
- Συνολικά, το Πρόγραμμα καταγράφει σχετικά ικανοποιητικούς και επιταχυνόμενους ρυθμούς υλοποίησης σε δράσεις που αφορούν στην επιχειρηματικότητα, την άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες των ανέργων και σε ώριμες ενεργειακές τεχνολογίες. Το γεγονός ότι οι δράσεις αυτές έχουν τη μεγαλύτερη χρηματοδοτική βαρύτητα δεν πρέπει να οδηγήσει σε εφησυχασμό. Αφενός οι ΝοΔε αυτών των δράσεων θα πρέπει να μετατραπούν σε απορρόφηση, αφετέρου θα πρέπει να ληφθούν αποφάσεις για τις περισσότερες προωθημένες και σύνθετες δράσεις του προγράμματος, οι περισσότερες εκ των οποίων βρίσκονται ακόμη σε στάδιο πριν την εξειδίκευση. Ανάλογα συμπεράσματα προκύπτουν από την εξέταση της προόδου υλοποίησης του Προγράμματος ανά πεδίο παρέμβασης.
- Παρά τη θετική δυναμική του προγράμματος, απαιτούνται ταχύτερες διαδικασίες ενεργοποίησης, ένταξης και υλοποίησης των έργων, ώστε να επιταχυνθεί η απορρόφηση των κονδυλίων και να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα της υλοποίησης.

Με βάση την παραπάνω εικόνα υλοποίησης του ΠΔΑΜ έως 31.12.2024 και λαμβάνοντας υπόψη νεότερα δεδομένα και αλλαγές που επήλθαν σε σχέση με τον αρχικό σχεδιασμό του, καθώς και τις Ειδικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για τη χώρα και ειδικότερα το Θεματικό Παράρτημα 8 του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου «Δίκαιη μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα», αναδεικνύονται συγκεκριμένες ανάγκες αναθεώρησης του Προγράμματος, ως ακολούθως:

- Δημιουργία διακριτής προτεραιότητας STEP για τη στήριξη επενδύσεων σε στρατηγικούς τομείς (καθαρές & αποδοτικές τεχνολογίες, καθώς και ψηφιακές τεχνολογίες, βιοτεχνολογίες) και την ευθυγράμμιση του Προγράμματος με τις νέες προκλήσεις που εντοπίζονται (Πλατφόρμα στρατηγικών τεχνολογιών για την Ευρώπη – STEP, για τη στήριξη κρίσιμων και αναδυόμενων στρατηγικών τεχνολογιών και των αντίστοιχων αξιακών αλυσίδων τους).
- Συγκέντρωση των παρεμβάσεων που αφορούν στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου σε 2 διακριτές Προτεραιότητες, μία για τις κύριες δράσεις και μια για τις δράσεις Τεχνικής Βοήθειας, δεδομένου ότι ανήκει στην κατηγορία Περιφερειών σε μετάβαση με διαφορετικό ποσοστό συγχρηματοδότησης από τις υπόλοιπες περιφέρειες (70%).
- Ομαδοποίηση των δράσεων καινοτόμου επιχειρηματικότητας, καθαρών τεχνολογιών, πράσινου μετασχηματισμού των επιχειρήσεων και προώθησης της κυκλικότητας σε μία Προτεραιότητα.
- Αντιμετώπιση θεμάτων διαχειριστικής φύσης για την αύξηση της ευελιξίας του Προγράμματος με την ομαδοποίηση επιμέρους δράσεων και του αριθμού των Πεδίων Παρέμβασης.
- Ανακατανομή των πόρων του Προγράμματος στις Προτεραιότητες ως εξής:
 - Κατανομή 80.000.000 € (ΔΔ) στη νέα Προτεραιότητα STEP
 - Αύξηση των πόρων της Προτεραιότητας 1 «Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας», κατά 14.832.900 € (ΔΔ)
 - Μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 2 «Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα», κατά 119.262.482 € (ΔΔ)
 - Μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 4 «Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση» κατά 26.548.196 € (ΔΔ)
 - Μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 5 «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας» κατά 17.578.059 € (ΔΔ)
 - Μείωση των πόρων της Τεχνικής Βοήθειας του Προγράμματος κατά 5.000.000 € (ΔΔ) [μεταφορά στο τομεακό Πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια και Υποστήριξη Δικαιούχων»]
 - Διατήρηση των πόρων της Προτεραιότητας 3 «Αναπροσαρμογή Χρήσεων Γης - Κυκλική Οικονομία»
- Περιορισμένης έκτασης ανακατανομή πόρων μεταξύ δράσεων του Προγράμματος, προκειμένου να ανταποκριθεί αποτελεσματικότερα στις νέες προκλήσεις και ανάγκες των περιοχών παρέμβασης του.
- Προσαρμογή του συστήματος των δεικτών εκροών και αποτελεσμάτων του Προγράμματος με βάση τις προτεινόμενες τροποποιήσεις (μεταβολή πόρων, νέες Προτεραιότητες, ομαδοποίηση δράσεων κ.λπ.).

6. Αναγκαιότητα αναθεώρησης του Προγράμματος - Πρόταση κατανομής ποσού ευελιξίας

6.1. Αναγκαιότητα αναθεώρησης – Προτεινόμενες τροποποιήσεις

Στο πλαίσιο της Ενδιάμεσης Επανεξέτασης του Προγράμματος και συνεκτιμώντας:

- την πρόοδο επίτευξης των οροσήμων που είχαν τεθεί και τις αιτίες που συνδέονται με την επίτευξη ή μη αυτών,
- τις αλλαγές που επήλθαν κατά τον χρόνο που μεσολάβησε μεταξύ του σημείου έγκρισης και έναρξης υλοποίησης του Προγράμματος και του χρόνου της ενδιάμεσης επανεξέτασης, τα προβλήματα και οι προκλήσεις που οι αλλαγές αυτές δημιουργούν και τους τρόπους αντιμετώπισής τους, καθώς επίσης και τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση του Προγράμματος,

- τις Ειδικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για τη χώρα και ειδικότερα το Θεματικό Παράρτημα 8 του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου «Δίκαιη μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα», καθώς και κάθε άλλο Θεματικό Παράρτημα, στο οποίο περιλαμβάνονται θέματα αναφορικά με το κλίμα και την ενέργεια,
- την πρόοδο υλοποίησης του επικαιροποιημένου Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ), λαμβάνοντας υπόψη και την αξιολόγηση που διενεργεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σύμφωνα με την παρ. 1 στοιχείο β) άρθρο 29 του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999
- την πρόοδο εφαρμογής των αρχών και των στόχων του Ευρωπαϊκού Πυλώνα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα και τη συμβολή του Προγράμματος σε αυτήν,
- τα αποτελέσματα της Αξιολόγησης Εφαρμογής του Προγράμματος,
- τη συμπληρωματικότητα των παρεμβάσεων του Προγράμματος σε σχέση με άλλες χρηματοδοτικές πηγές,
- τις δυνατότητες αξιοποίησης της πρωτοβουλίας για την πλατφόρμα στρατηγικών τεχνολογιών για την Ευρώπη (STEP) στο πλαίσιο του Προγράμματος, η οποία αποτελεί μια σημαντική αλλαγή σε σχέση με την περίοδο σχεδιασμού του Προγράμματος,

προτείνονται τα ακόλουθα:

1. **Δημιουργία διακριτής προτεραιότητας STEP** για τη στήριξη επενδύσεων σε στρατηγικούς τομείς (καθαρές & αποδοτικές τεχνολογίες, καθώς και ψηφιακές τεχνολογίες, βιοτεχνολογίες) και την ευθυγράμμιση του Προγράμματος με τις νέες προκλήσεις που εντοπίζονται (Πλατφόρμα στρατηγικών τεχνολογιών για την Ευρώπη – STEP, για τη στήριξη κρίσιμων και αναδυόμενων στρατηγικών τεχνολογιών και των αντίστοιχων αξιακών αλυσίδων τους).

Στην **νέα Προτεραιότητα 7 «Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων σε στρατηγικές τεχνολογίες για την Ευρώπη – STEP»**, μεταφέρονται πόροι ύψους **80 εκ. € ΔΔ** (68.923.362 € ΚΣ) και το ποσοστό συγχρηματοδότησης της Προτεραιότητας STEP διαμορφώνεται στο 86,15%, προκειμένου να μην μειωθεί η συνολική δημόσια δαπάνη του Προγράμματος (πέραν των 5 εκ. € ΔΔ που μεταφέρονται στο Πρόγραμμα Τεχνικής Βοήθειας).

Οι ανωτέρω πόροι κατανέμονται ως ακολούθως στα σχετικά Πεδία Παρέμβασης:

Πίνακας 10: Κατανομή πόρων στα νέα Πεδία Παρέμβασης της Προτεραιότητας 7 STEP

Πεδίο Παρέμβασης	Ενωσιακή Στήριξη	Δημόσια Δαπάνη
188 - Παραγωγικές επενδύσεις σε μεγάλες επιχειρήσεις που συνδέονται κυρίως με καθαρές και αποδοτικές ως προς τη χρήση των πόρων τεχνολογίες	26.000.000	30.000.000
189 - Παραγωγικές επενδύσεις σε ΜΜΕ που συνδέονται κυρίως με καθαρές και αποδοτικές ως προς τη χρήση των πόρων τεχνολογίες	8.073.359	9.000.000
190 - Παραγωγικές επενδύσεις σε μεγάλες επιχειρήσεις που συνδέονται κυρίως με τις βιοτεχνολογίες	1.700.001	2.000.000
191 - Παραγωγικές επενδύσεις σε ΜΜΕ που συνδέονται κυρίως με τις βιοτεχνολογίες	1.700.002	2.000.000
192 - Παραγωγικές επενδύσεις σε μεγάλες επιχειρήσεις που συνδέονται κυρίως με ψηφιακές τεχνολογίες και καινοτομία στον τομέα της υπερπροηγμένης τεχνολογίας	25.500.000	30.000.000
193 - Παραγωγικές επενδύσεις σε ΜΜΕ που συνδέονται κυρίως με ψηφιακές τεχνολογίες και καινοτομία στον τομέα της υπερπροηγμένης τεχνολογίας	5.950.000	7.000.000
Σύνολο	68.923.362	80.000.000

Παράλληλα, εισάγονται στο Πρόγραμμα οι ακόλουθοι **δείκτες STEP**:

- **RCO125:** Υποστηριζόμενες επιχειρήσεις που συνδέονται κυρίως με παραγωγικές επενδύσεις σε ψηφιακές τεχνολογίες και καινοτομίες στον τομέα της υπερπροηγμένης τεχνολογίας, με τιμή στόχο **5 επιχειρήσεις** [ΠΠ 192, 193]
- **RCO126:** Υποστηριζόμενες επιχειρήσεις που συνδέονται κυρίως με παραγωγικές επενδύσεις σε καθαρές και αποδοτικές ως προς τη χρήση των πόρων τεχνολογίες, με τιμή στόχο **6 επιχειρήσεις** [ΠΠ 188, 189]

- **RCO127:** Υποστηριζόμενες επιχειρήσεις που συνδέονται κυρίως με παραγωγικές επενδύσεις στον τομέα των βιοτεχνολογιών, με τιμή στόχο **2 επιχειρήσεις** [ΠΠ 190, 191]
- 2. **Δημιουργία δύο (2) διακριτών Προτεραιοτήτων για το Νότιο Αιγαίο** (μία για τις κύριες δράσεις του Προγράμματος και μία για την Τεχνική Βοήθεια), που απορρέει από κανονιστική υποχρέωση δεδομένου ότι ανήκει στην κατηγορία Περιφερειών σε μετάβαση με διαφορετικό ποσοστό συγχρηματοδότησης από τις υπόλοιπες περιφέρειες (70%).
- 3. **Μεταφορά πόρων ύψους 5 εκ. € ΔΔ** από την Τεχνική Βοήθεια του Προγράμματος στο τομεακό Πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια και Υποστήριξη Δικαιούχων», για την κάλυψη των αναγκών υποστήριξης της Διαχειριστικής Αρχής, κατ' αναλογία με τα υπόλοιπα Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021-2027.
- 4. **Αύξηση των πόρων της Προτεραιότητας 1, «Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας», κατά 14.832.900 € (ΔΔ)** με μεταφορά πόρων από την Προτεραιότητα 2, «Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα», χωρίς κατ' ανάγκη να μεταβάλλεται το αντικείμενο των δράσεων (τροποποίηση διαχειριστικής φύσης για λόγους ευελιξίας), καθώς και για την ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας στους τομείς προτεραιότητας των ΕΣΔΙΜ, ιδίως σε δυναμικούς τομείς, υψηλής προστιθέμενης αξίας της Εθνικής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, που συμπίπτουν με τους τομείς των οικείων Περιφερειακών Στρατηγικών Έξυπνης Εξειδίκευσης και σε δράσεις στις οποίες στοχεύει το Clean Industrial Deal (η πραγματική αύξηση των πόρων της Προτεραιότητας 1 είναι μεγαλύτερη όπως αναλύεται κατωτέρω).
- 5. **Μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 2, «Ενεργειακή μετάβαση – κλιματική ουδετερότητα», κατά 119.262.482 € (ΔΔ)** με μεταφορά πόρων κυρίως στη νέα Προτεραιότητα STEP, «Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων σε στρατηγικές τεχνολογίες για την Ευρώπη – STEP», στην Προτεραιότητα 1, «Ενίσχυση & προώθηση της επιχειρηματικότητας» (όπως αναφέρεται ανωτέρω), στην Προτεραιότητα 5Α, «Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου», για αντίστοιχες δράσεις, καθώς και την Προτεραιότητα 5, «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας», για την ενίσχυση των δράσεων βιώσιμης αστικής και αγροτικής ανάπτυξης και προστασίας και ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς (η πραγματική μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 2 είναι μικρότερη όπως αναλύεται κατωτέρω).
- 6. **Μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 4 «Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση» κατά 26.548.196 € (ΔΔ)**, με μεταφορά πόρων στην νέα Προτεραιότητα 5Α, «Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου», για τη δημιουργία Κέντρων Δεξιότητων, καθώς και την Προτεραιότητα 5, «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας», για την ενίσχυση των δράσεων βιώσιμης αστικής και αγροτικής ανάπτυξης και προστασίας και ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς (η πραγματική μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 4 είναι μικρότερη όπως αναλύεται κατωτέρω).
- 7. **Μείωση των πόρων της Προτεραιότητας 5 «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας» κατά 17.578.059 € (ΔΔ)**, λόγω της μεταφοράς πόρων στην νέα Προτεραιότητα 5Α «Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου».
- 8. **Περιορισμένης έκτασης ανακατανομή πόρων μεταξύ δράσεων** του Προγράμματος, προκειμένου να ανταποκριθεί αποτελεσματικότερα στις νέες προκλήσεις και ανάγκες των περιοχών παρέμβασης του, π.χ. για την ενίσχυση του τομέα της επιχειρηματικότητας που προέκυψε ως ανάγκη με βάση τη συστηματική διαβούλευση την τελευταία 3ετία, την αντιμετώπιση ανελαστικών ζητημάτων που δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της ΔΑ ΕΣΠΑ ΔΑΜ αλλά αγγίζουν σημαντικό εύρος δράσεων (π.χ. διαθεσιμότητα επαρκούς ηλεκτρικού χώρου), τον σχεδιασμό δράσεων στις νησιωτικές περιοχές που δεν είχαν προβλεφθεί κατά το στάδιο του προγραμματισμού (π.χ. κέντρα δεξιότητων, μηχανισμός επιχειρηματικότητας, δράσεις στο πλαίσιο των στρατηγικών ΟΧΕ των ΕΣΔΙΜ),
- 9. Αντιμετώπιση θεμάτων διαχειριστικής φύσης για την **αύξηση της ευελιξίας** του Προγράμματος με την ομαδοποίηση επιμέρους δράσεων και του αριθμού των Πεδίων Παρέμβασης, π.χ. στην Π4 όπου δημιουργήθηκε μία κατηγορία δράσης για ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (ΕΠΑ) ώστε να εξειδικευτούν σε επόμενο στάδιο με βάση τις ανάγκες και την εξέλιξη της αναπροσαρμογής του παραγωγικού μοντέλου των περιοχών παρέμβασης που υλοποιείται με βάση το Πρόγραμμα και τα λοιπά χρηματοδοτικά μέσα που διατίθενται για τους σκοπούς της απολιγνιτοποίησης.
- 10. **Προσαρμογή του συστήματος δεικτών του Προγράμματος ή/και τεκμηριωμένη αναθεώρηση των στόχων για το 2029**, με βάση τις ανωτέρω μεταβολές, καθώς και εισαγωγή πρόσθετων δεικτών για την βελτίωση της δυνατότητας παρακολούθησης των εκροών και αποτελεσμάτων των παρεμβάσεων του Προγράμματος.

Επισημαίνεται ότι οι ανωτέρω προτεινόμενες τροποποιήσεις δεν μεταβάλλουν την στρατηγική στόχευση του Προγράμματος, ενώ εξυπηρετούν με αποτελεσματικότερο τρόπο τις νέες προκλήσεις και τις αλλαγές που επήλθαν κατά τον χρόνο που μεσολάβησε μεταξύ του σημείου έγκρισης και έναρξης υλοποίησης του Προγράμματος και του χρόνου της ενδιάμεσης επανεξέτασης του.

Επισημαίνεται ιδιαίτερα η αξιοποίηση πόρων του Προγράμματος για τη στήριξη επενδύσεων σε στρατηγικούς τομείς (καθαρές & αποδοτικές τεχνολογίες, καθώς και ψηφιακές τεχνολογίες, βιοτεχνολογίες), στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας STEP, στόχος που αναδεικνύεται και από τις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου (Box 4 “Η ενδιάμεση επανεξέταση των ταμείων της πολιτικής συνοχής για την Ελλάδα” της συνοδευτικής έκθεσης της ΕΕ για τη χώρα).

6.2. Τροποποίηση Χρηματοδοτικών Πινάκων του Προγράμματος

Με βάση την προτεινόμενη αναθεώρηση του Προγράμματος οι διαθέσιμοι πόροι ανά Προτεραιότητα παρουσιάζονται στον Πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 11. Μεταβολές πόρων ανά Προτεραιότητα

Προτεραιότητα	Δημόσια Δαπάνη	Μεταβολή ΔΔ	Νέα ΔΔ (Αναθ. 25)	Κοινοτική Συνδρομή	Μεταβολή ΚΣ	Νέα ΚΣ (Αναθ. 25)
1. Ενίσχυση και Προώθηση Επιχειρηματικότητας	831.118.999	14.832.900	845.951.899	704.825.600	14.233.511	719.059.111
2. Ενεργειακή Μετάβαση - Κλιματική Ουδετερότητα	250.584.000	-119.262.482	131.321.518	211.542.570	-99.919.283	111.623.287
3. Αναπροσαρμογή Χρήσεων Γης - Κυκλική Οικονομία	62.000.001	0	62.000.001	52.700.000	0	52.700.000
4. Δίκαιη Εργασιακή Μετάβαση	332.106.000	-26.548.196	305.557.804	280.550.100	-20.825.971	259.724.129
5. Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Μικρής Κλίμακας	88.746.200	-17.578.059	71.168.141	70.893.620	-10.400.703	60.492.917
6. Τεχνική Βοήθεια του Προγράμματος	64.632.343	-7.398.678	57.233.665	54.547.522	-5.898.915	48.648.607
5Α. Παρεμβάσεις Νοτίου Αιγαίου		68.555.837	68.555.837		47.989.084	47.989.084
6Α. Τεχνική Βοήθεια Νοτίου Αιγαίου		2.398.678	2.398.678		1.679.072	1.679.072
7. Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων σε στρατηγικές τεχνολογίες για την Ευρώπη – STEP		80.000.000	80.000.000		68.923.362	68.923.362
Σύνολο	1.629.187.543	-5.000.000	1.624.187.543	1.375.059.412	-4.219.843	1.370.839.569

Σημειώνεται ότι οι ανωτέρω μεταβολές ενσωματώνουν και τις μεταφορές των πόρων του Νοτίου Αιγαίου στις δύο διακριτές Προτεραιότητες (5Α & 6Α), ενώ **οι ανακατανομές των πόρων** του Προγράμματος στις **Προτεραιότητες** του έχουν ως εξής:

Προτεραιότητα	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ (χωρίς τη μεταβολή λόγω μεταφορά πόρων Νοτίου Αιγαίου σε διακριτές Προτεραιότητες)
1. Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας	25.669.900
2. Ενεργειακή Μετάβαση - Κλιματική Ουδετερότητα	-109.570.282
3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία	0
4. Δίκαιη εργασιακή μετάβαση	-14.948.196
5. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας	12.692.941
5Α. Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	6.155.637
6. Τεχνική Βοήθεια Προγράμματος	-4.798.878
6Α. Τεχνική Βοήθεια Προγράμματος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	-201.122
7. Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων σε στρατηγικές τεχνολογίες για την Ευρώπη – STEP	80.000.000
ΣΥΝΟΛΟ	-5.000.000

Αναφορικά με τις ανωτέρω μεταφορές σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Οι πόροι που αφαιρούνται από την **Προτεραιότητα 2** (109.570.282 €) διατίθενται ως ακολούθως:
 - 80.000.000 € στην νέα Προτεραιότητα STEP
 - 25.669.900 € στην Προτεραιότητα 1, «Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας», χωρίς κατ' ανάγκη να μεταβάλλεται το αντικείμενο των δράσεων (τροποποίηση διαχειριστικής φύσης για λόγους ευελιξίας), καθώς και για την ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας στους τομείς προτεραιότητας των ΕΣΔΙΜ, ιδίως σε δυναμικούς τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας της Εθνικής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, που συμπίπτουν με τους τομείς των οικείων Περιφερειακών Στρατηγικών Έξυπνης Εξειδίκευσης και σε δράσεις στις οποίες στοχεύει το Clean Industrial Deal.

- 3.900.382 € στην Προτεραιότητα 5, «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας», για την ενίσχυση των δράσεων βιώσιμης αστικής και αγροτικής ανάπτυξης και προστασίας και ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς²⁷.
- Οι πόροι που αφαιρούνται από την **Προτεραιότητα 4** (14.948.196 €) διατίθενται ως ακολούθως:
 - 6.155.637 € στην Προτεραιότητα 5Α «Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου» για τη δημιουργία Κέντρων Δεξιοτήτων [Δράση ΔΑΜ_4.1.1. Κέντρα Δεξιοτήτων και Απασχόλησης για ανέργους, εργαζόμενους και εργοδότες (υπηρεσίες ενημέρωσης, συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού, βραχείας διάρκειας επαγγελματική κατάρτιση)].
 - 8.792.559 € στην Προτεραιότητα 5 «Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας», για την ενίσχυση των δράσεων βιώσιμης αστικής και αγροτικής ανάπτυξης και προστασίας και ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς²⁷.
- Οι πόροι που αφαιρούνται από την **Προτεραιότητα 6** «Τεχνική Βοήθεια Προγράμματος» (4.798.878 €) καθώς και οι πόροι που «αφαιρούνται»²⁸ από την **Προτεραιότητα 6Α** «Τεχνική Βοήθεια Προγράμματος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου» (201.122 €), αθροίζουν στο ποσό των 5.000.000 € που μεταφέρεται στο τομεακό Πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια και Υποστήριξη Δικαιούχων».

²⁷ Από το έργο του του Τεχνικού Συμβούλου για την Υποστήριξη των Δικαιούχων έχουν διαπιστωθεί σχετικές ανάγκες και ώριμα έργα

²⁸ Το ποσό των 201.122 € δεν κατανέμεται στην νέα Προτεραιότητα

Ο βασικός Χρηματοδοτικός Πίνακας του Προγράμματος διαμορφώνεται ως ακολούθως:

Πίνακας 12. Ανάλυση χρηματοδότησης ανά Προτεραιότητα του Προγράμματος, Ενωσιακή & Εθνική Συνεισφορά

Προτεραιότητα	Ταμείο	Συνεισφορά της Ένωσης (α) = (ζ)+(η)	Ανάλυση της συνεισφοράς της Ένωσης		Εθνική συνεισφορά (β)=(γ)+(δ)	Ενδεικτική ανάλυση της εθνικής συνεισφοράς		Σύνολο (ε)=(α)+(β)
			Συνεισφορά της Ένωσης μείον το ποσό ευελιξίας (ζ)	Ποσό ευελιξίας (η)		δημόσια (γ)	ιδιωτική (δ)	
1. Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας	Άρθρο 3	474.402.539	390.617.640	83.784.899	83.718.098	83.718.098		558.120.637
	Άρθρο 4	244.656.572	244.656.572		43.174.690	43.174.690		287.831.262
	Σύνολο	719.059.111	635.274.212	83.784.899	126.892.788	126.892.788	0	845.951.899
2. Ενεργειακή μετάβαση - κλιματική ουδετερότητα	Άρθρο 3	39.775.115	39.775.115		7.019.141	7.019.141		46.794.256
	Άρθρο 4	71.848.172	71.848.172		12.679.090	12.679.090		84.527.262
	Σύνολο	111.623.287	111.623.287	0	19.698.231	19.698.231	0	131.321.518
3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία	Άρθρο 3	34.207.936	29.037.916	5.170.020	6.036.695	6.036.695		40.244.631
	Άρθρο 4	18.492.064	18.492.064		3.263.306	3.263.306		21.755.370
	Σύνολο	52.700.000	47.529.980	5.170.020	9.300.001	9.300.001	0	62.000.001
4. Δίκαιη εργασιακή μετάβαση και ενδυνάμωση ανθρώπινου κεφαλαίου	Άρθρο 3	164.130.298	156.996.165	7.134.133	28.964.175	28.964.175		193.094.473
	Άρθρο 4	95.593.831	95.593.831		16.869.500	16.869.500		112.463.331
	Σύνολο	259.724.129	252.589.996	7.134.133	45.833.675	45.833.675	0	305.557.804
5. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας – Ευφυείς κοινότητες	Άρθρο 3	43.052.157	43.052.157		7.597.442	7.597.442		50.649.599
	Άρθρο 4	17.440.760	17.440.760		3.077.782	3.077.782		20.518.542
	Σύνολο	60.492.917	60.492.917	0	10.675.224	10.675.224	0	71.168.141
5Α. Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	Άρθρο 3	47.989.084	33.001.991	14.987.093	20.566.753	20.566.753		68.555.837
	Άρθρο 4							
	Σύνολο	47.989.084	33.001.991	14.987.093	20.566.753	20.566.753	0	68.555.837
6. Τεχνική Βοήθεια	Άρθρο 3	30.146.834	30.146.834		5.320.039	5.320.039		35.466.873
	Άρθρο 4	18.501.773	18.501.773		3.265.019	3.265.019		21.766.792
	Σύνολο	48.648.607	48.648.607	0	8.585.058	8.585.058	0	57.233.665
6Α. Τεχνική Βοήθεια Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	Άρθρο 3	1.679.072	1.154.694	524.378	719.606	719.606		2.398.678
	Άρθρο 4							
	Σύνολο	1.679.072	1.154.694	524.378	719.606	719.606	0	2.398.678
7. Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων σε στρατηγικές τεχνολογίες για την Ευρώπη – STEP	Άρθρο 3	68.923.362	47.398.450	21.524.912	11.076.638	11.076.638		80.000.000
	Άρθρο 4							
	Σύνολο	68.923.362	47.398.450	21.524.912	11.076.638	11.076.638	0	80.000.000
Σύνολο		1.370.839.569	1.237.714.134	133.125.435	253.347.974	253.347.974	0	1.624.187.543

6.3. Κατανομή ποσού ευελιξίας

Στον ακόλουθο Πίνακα παρουσιάζεται η πρόταση ανακατανομής του ποσού ευελιξίας του Προγράμματος:

Πίνακας 13. Προτεινόμενη κατανομή του ποσού ευελιξίας του Προγράμματος

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ	ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΧΩΡΙΣ ΠΟΣΟ ΕΥΕΛΙΞΙΑΣ	ΠΟΣΟ ΕΥΕΛΙΞΙΑΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΧΩΡΙΣ ΕΥΕΛΙΞΙΑ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΥΕΛΙΞΙΑΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ	ΠΟΣΟ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΣΤΗΡΙΞΗΣ	ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΣΥΝΟΛΟ
1. Ενίσχυση και προώθηση επιχειρηματικότητας	704.825.600	635.274.212	69.551.388	14.233.511	0	14.233.511	719.059.111	126.892.788	845.951.899
2. Ενεργειακή Μετάβαση - Κλιματική Ουδετερότητα	211.542.570	190.424.229	21.118.341	-78.800.942	-21.118.341	-99.919.283	111.623.287	19.698.231	131.321.518
3. Αναπροσαρμογή χρήσεων γης - κυκλική οικονομία	52.700.000	47.529.980	5.170.020	0	0	0	52.700.000	9.300.001	62.000.001
4. Δίκαιη εργασιακή μετάβαση	280.550.100	252.589.996	27.960.104	0	-20.825.971	-20.825.971	259.724.129	45.833.675	305.557.804
5. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας	70.893.620	62.797.479	8.096.141	-2.304.562	-8.096.141	-10.400.703	60.492.917	10.675.224	71.168.141
5Α. Δράσεις Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	0	0	0	47.989.084	0	47.989.084	47.989.084	20.566.753	68.555.837
6. Τεχνική Βοήθεια Προγράμματος	54.547.522	49.098.238	5.449.284	-449.631	-5.449.284	-5.898.915	48.648.607	8.585.058	57.233.665
6Α. Τεχνική Βοήθεια Προγράμματος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	0	0	0	1.679.072	0	1.679.072	1.679.072	719.606	2.398.678
7. Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων σε στρατηγικές τεχνολογίες για την Ευρώπη – STEP	0	0	0	68.923.362	0	68.923.362	68.923.362	11.076.638	80.000.000
ΣΥΝΟΛΟ	1.375.059.412	1.237.714.134	137.345.278	51.269.894	-55.489.737	-4.219.843	1.370.839.569	253.347.974	1.624.187.543